

german
cooperation

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Прирачник за родово сензитивен пристап при судското решавање на предметите на родово насилство

Автор: Конул Дерја Гасимова

Вовед

Насилството врз жените (НВЖ), вклучително и семејното насилство, е една од најзериозните форми на прекршување на човековите права врз основа на родот во Европа за кое сè уште се молчи.¹ Советот на Европа има усвоено низа конвенции и препораки, како и активности за насочување и влијаење за родовата еднаквост во Европа и ширум светот. Овој Прирачник изготвен е врз основа на три документи на Советот на Европа: Европската конвенција за човекови права, Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство и Стратегијата за родова еднаквост 2018-2023 година.

Прирачникот, исто така, содржи упатувања кон документите изготвени од Обединетите Нации (ОН), особено, Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) и нејзиниот Комитет (Комитетот на CEDAW) и најновите Модел стратегии и практични мерки за елиминација на насилството врз жените во областа на спречување на криминалот и кривичната правда.

Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) е суштинската спогодба за човекови права во Европа. Членот 1 од Конвенцијата ги гарантира правата и слободите на секого кој припаѓа во делокругот на надлежност на 47 земји членки на Советот на Европа. Овој член е правна основа за концептот на *применливи обврски* усвоен од Европскиот суд за човекови права (Европскиот суд). Принципот на недискриминација врз основа на пол и род го гарантираат членот 14 и Протоколот 12 од Конвенцијата. Понатаму, правото на Европскиот суд игра клучна улога во оформувањето и јакнењето на меѓународната рамка во врска со насилството врз жените. Судската практика на Европскиот суд илустрира различни начини како земјите членки на Советот на Европа не успеваат соодветно да ги спречат, истражат и да ги казнат делата на насилство врз жените и семејното насилство. Предметите што вклучуваат насилство врз жените засегаат различни одредби од Конвенцијата, како што е член 2 (право на живот), членот 3 (забрана за несоодветен третман), членот 4 (забрана на ропство и принуден труд), членот 6 (правично судење),

¹ Види: *Извештај за појаснување на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жени и семејното насилство*, достапен на <https://rm.int/16800d383a> (Извештај за појаснување)

член 8 (почитување на приватноста и семејниот живот), членот 14 (забрана за дискриминација). За ваквите предмети, Европскиот суд има развиено сеопфатни стандарди за судската практика, кои може да им помогнат на судиите во нивното секојдневно работење при донесување одлуки во предметите на родово насилство.

Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулската конвенција) е широка и сеопфатна спогодба што ги опфаќа човековите права, родовата еднаквост и кривичното право. Истанбулската конвенција утврдува минимални стандарди што државите потписнички треба да ги спроведуваат за едеktivно справување со насилството врз жените. Дел од клучните принципи на Истанбулската конвенција се особено важни за целите од овој Прирачник:

- Забрана за сите форми на дискриминација врз жените и спроведување посебни мерки неопходни за спречување и заштита на жените од родово насилство (член 4)
- Детална процена при истрагата, спречувањето и казнувањето и при обезбедување обесштетување за жртвите (член 5)
- Родова еднаквост во политиките и за еманципација на жените (член 6)
- Пристап со фокус на жртвата: Да се стават правата на жртвата во фокус на сите мерки за спречување и борба против насилството врз жените; третирање на жртвата со почит и чувствителност (член 7)
- Родово сензибилно разбирање на насилството врз жените (Преамбула на Истанбулската конвенција)

Истанбулската конвенција содржи двостолбен механизам за следење за да се процени и да се унапреди спроведувањето на Конвенцијата: Независна Група експерти за акција против насилството врз жените и семејното насилство (GREVIO) и Комитетот на страните потписнички.

Стратегијата за родова еднаквост 2018-2023 на Советот на Европа (Стратегијата за еднаквост) се основа на широко законодавство и политики на Советот на Европа во врска со родовата еднаквост, како и на резултатите од првата Стратегија за еднаквост на Советот на Европа од 2014-2017 година. Новата стратегија ги утврдува целите и приоритетите на Советот на Европа за родова еднаквост за периодот 2018-2023 година и ги идентификува работните методи и клучните партнери, како и мерките што треба да се спроведат за зголемување на видливоста на резултатите. Целокупната цел на новата Стратегија е да се постигне ефективна реализација на родовата еднаквост и да се зајакнат жените и мажите во земјите членки на Советот на Европа, преку поддршка во спроведувањето на постоечките инструменти и јакнење на законодавството на Советот на Европа во областа на родовата еднаквост, под водство на Комисијата за родова еднаквост. Фокусот за периодот од 2018 до 2023 година ќе биде на шест стратешки области:

Спречување и борба против родовите стереотипи и сексизмот.

2) Спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство.

3) обезбедување еднаков пристап на жените до правда.

4) Постигнување рамномерно учество на жените и мажите во политичкото и јавното носење на одлуки.

5) заштита на правата на мигрантите, бегалците и жените и девојките баратели на азил.

6) постигнување родово интегрирање во сите политики и мерки.

Овој Прирачник главно упатува на целите 1, 2 и 3, кои се најважни за судиите кои носат судски одлуки во кривични предмети.

Конвенцијата за елиминација на сите форми дискриминација на жените (CEDAW) е меѓународна алатка кон која се приклучени 189 земји потписнички. Комитетот што врши надзор над спроведувањето на Конвенцијата (CEDAW) игра важна улога во борбата против насилството врз жените, особено преку своите препораки, прашањата што ги засегаат жените за кои верува дека земјите потписнички треба да посветат внимание. Така, во 1992 година, Комитетот ја усвои Општата препорака бр. 19 во врска со насилството врз жените, со која се предвидува земјите потписнички во своите периодични извештаи до Комитетот да вклучат статистички податоци за бројот на случаи на насилство врз жените, информации за обезбедувањето услуги за жртвите и законодавните и други мерки што се преземаат за заштита на жените од насилство во нивното секојдневие, вклучително против малтретирање на работното место, злоупотреба во семејството и сексуалното насилство. Европскиот суд даде упатување кон истата во предметот *Опуз против Турција*, кога се даде толкување за семејното насилство како дискриминација на жените. 25 години подовна, Комитетот на Конвенцијата ја усвои Општата препорака бр. 35 со која не се заменува, туку се надградува Општата препорака бр. 19. Општата препорака бр. 35 е потврда за доминантноста на втората препорака во нормативната рамка за борба против злото што го претставува родовото насилство врз жените и девојчињата. Општата препорака бр. 28 на Комитетот за клучните обврски на земјите потписнички, согласно членот 2 од Конвенцијата и препораката бр. 33 за пристапот на жените до правда се од особен интерес за целите на овој Прирачник.

Надградените модел стратегии и практични мерки за елиминација на насилството врз жените во областа на спречувањето криминал и во кривичната правда (надградените модел стратегии и практични мерки на ОН) беа донесени од ОН со цел да се помогне на кривичните системи и на стручните лица да ги исполнат своите обврски за детален преглед, документот дава сеопфатен збир стратегии и мерки од кривичната правда, кои може да им помогнат на професионалците од кривичната правда подобро да се справат со потребите на жените и да осигурат нивен правичен третман во правниот систем.

Насилство врз жените

Во принцип, секој може да стане жртва на насилство во јавната или приватната сфера. Меѓутоа, насилството врз жените се издвојува како посебен, сериозен и сложен феномен. Жени ширум светот се жртви на физичко, вклучително и сексуално насилство, психолошко и економско насилство *поради* нивниот род. Насилството ја придружува жената од нејзиното детство низ целиот нејзин живот, без оглед дали тоа е на училиште, дома, на работа или на друго место. Ако се апстрахираме од правните дискусии за тоа кога почнува животот и дали фетусот може да се смета за личност², јасно е дека насилството врз жените почнува дури и пред да се роди девојче – родовите стереотипи се во суштината на селективните абортуси.

Обемот на насилството врз жените во светот е загрижувачки. На пример, според глобалните процени што ги објави Светската здравствена организација (СЗО), 1 од 3 жени

² Документите на Советот на Европа не го признаваат правото на живот на фетусот.

(35%) широм светот во својот живот имала искуство со физичко и/или сексуално насилство од интимен партнер или непартнерско сексуално насилство.³ Насилството врз жените ги опфаќа сите слоеви во општеството, од аспект на општата добросостојба, здравјето и безбедноста, продуктивноста и јавните трошоци. Децата често сериозно се засегнати со насилството врз нивните мајки, како директни или индиректни сведоци. Покрај тоа, општеството во целост, а не само жртвата, се соочува со високи економски трошоци.

Клучни дефиниции

Тука е даден преглед на дел од клучните дефиниции што ги содржи овој Прирачник:

- **„Насилство врз жените“ и „родово насилство врз жените“**

Според членот 3 од Истанбулската конвенција **„насилство врз жени“** се подразбира како *прекршување на човекови права и форма на дискриминација на жените* и ќе значи *сите дела на родово насилство* кои резултираат со, или има веројатност дека ќе резултираат со, физичко, сексуално, психолошко или економско повредување или страдање на жените, вклучително и закани за такво дело, присила или неоправдано лишување од слобода, без оглед дали се случува во јавниот или приватниот живот.

Истиот член предвидува дека **„родовото насилство врз жените“** значи *насилство кое е насочено против жената поради фактот што е жена или кое е несразмерно насочено кон жените.*⁴

Справувањето со насилството врз жените како прекршување на човековите права ги јакне жртвите како активни носители на права. Ваквото признавање, исто така, ги појаснува задолжителните обврски за државите да го спречуваат, елиминираат и да го казнуваат таквото насилство. Дополнително, за исполнување на обврските во однос на човековите права, државите треба да се стремат кон трансформирање на општествените и културните норми што ги регулираат односите меѓу жените и мажите, како и другите поврзани аспекти на подреденост (видете исто така во делот за *„Насилство врз жените како форма на дискриминација“* од овој Прирачник).⁵ Насилството врз жените е екстреман израз на нееднаквост врз основа на полот. Тоа претставува повреда на човековото достоинство, а во неговата најлоша форма може да се манифестира како повреда на правото на живот.

- **„Семејно насилство“ и „насилство од интимен партнер“**

Членот 3 од Истанбулската конвенција го опишува **„семејното насилство“** како сите дела на физичко, сексуално, психолошко или економско насилство што се случуваат во рамките на семејството или домаќинството или меѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата. Иако терминот „семејно“ може да изгледа дека го ограничува контекстот каде може да се случи насилството, насилството често може да продолжи и по завршување на врската. Поради тоа, не е потребно да постои заедничко живеалиште на жртвата и сторителот за насилството да се смета за „семејно“.

³ Види: *Глобални и регионални процени за насилството врз жените. Бројност и здравствените ефекти од насилството од интимен партнер и непартнерското сексуално насилство, СЗО, 2013г.*

⁴ Исто така, важно е да се забележи дека термините родово насилство и насилство врз жени често се користат со исто значење, поради фактот што родовото насилство најчесто ги засега жените и девојчињата.

⁵ Види: *Спречување и одговор на родовото насилство: Изрази и стратегии, Сида, 2015г.*

Семејното насилство се смета за една од формите на насилство врз жените: Иако секој може да биде жртва на семејно насилство, тоа несразмерно ги погодува жените (член 2.1 од Истанбулската конвенција). Затоа, државите мора да посветат посебно внимание на жените и нивните напори во борбата против семејното насилство.

Понатаму, семејното насилство е најраширената форма на насилство врз жените.

Семејното насилство меѓу тековни или поранешни сопружници или партнери понекогаш се нарекува „насилство од интимен партнер“.

- „Род“ значи социјално конципирани улоги, однесување, активности и атрибути што одредено општество ги смета за соодветни за жените и мажите (Член 3 од Истанбулската конвенција). Секогаш кога во Прирачникот се спомнуваат термините „жртва“ и „жени“ тоа ги вклучува и девојчињата под возраст од 18 години.
- „Актери во сферата на правдата“ За цели на овој Прирачник, терминот „актери од сферата на правда“ ќе се користи како општ термин што ќе ги опфаќа истражните тела, обвинителите и судиите или другите носители на одлуки во судскиот систем.

Форми на насилство врз жените

Насилството врз жените се манифестира во многу форми, како што се:

- Семејно насилство/насилство од интимен партнер;
- Сексуално малтретирање (секоја форма на несакано вербално, невербално или физичко однесување од сексуална природа, со намера или цел да се повреди достоинството на лице, посебно кога се создава заплашувачка, насилна, деградирачка, понижувачка или навредлива средина);
- Силување, вклучително широкораспространето или системско силување во вооружени конфликти;
- Присилен брак;
- Кривични дела во одбрана на „честа“
- Скришно следење/демнење (намерно дејство на повторливо вршење на заканувачко однесување насочено кон друго лице, кое кај тоа лице предизвикува страв за неговата/нејзината безбедност);
- Трговија со жени/присилна проституција;
- Осакатување на женски гениталии;
- Присилен абортус и присилна сериализација, итн.

Формите на насилство врз жените, исто така, се разликуваат според типот повреда што се нанесува или што има веројатност да се нанесе: Физичко, сексуално, психолошко насилство или економска злоупотреба.

Типично, жртвата е подложна на неколку форми насилство врз жена. Следните примери илустрираат како различните форми на насилство врз жените и девојчињата меѓусебно се преклопуваат и се поврзуваат:⁶

⁶ Види: Кели Л. и Кој М., Градбени елементи: Стратегија и акциски план за справување со насилството врз жените и девојчињата во Турок, март 2012 година, достапно на

- Насилството од интимен партнер може да вклучува не само физички напади, сексуално насилство и психолошка злоупотреба, туку, исто така, скришно следење, при што тоа најчесто се случува по периодот на одвојување.
- Некои жени се присилени на проституција од насилни партнери.
- Сексуалната злоупотреба на деца може да се поврзе со рано влегување во сексуалната индустрија.
- Сексуалната злоупотреба во детството ја зголемува веројатноста за сексуално насилство и/или семејно насилство на лицето како возразен.
- Присилниот брак често вклучува и присилен секс.
- Детски бракови често резултираат со присилен секс.
- Жените и девојчињата што се жртви на трговија често се силувани.
- Жртвите на семејно насилство се соочуваат со поголема веројатност повторно да бидат жртви споредено со други жртви на кривични дела.
- Има зголемена веројатност семејното насилство да стане почесто и посериозно колку подолго продолжува да се случува и може да резултира со смрт, кое понатаму може да ги исполни кривичните елементи на родово базирани убиства.
- Многу од сторителите им се познати на жртвата, и покрај формата на насилство, т.е. интимен партнер во семејното насилство, родители во присилни бракови, семејства на жени и девојчиња предмет на трговија.

Насилство врз жените како форма на дискриминација

На меѓународно ниво е признат фактот на родовата димензија на насилството. Имајќи го предвид тоа, Декларацијата за елиминација на насилството врз жените на Обединетите Нации го опишува насилството врз жените како „.....израз на историски нееднаквите односи на моќ меѓу мажите и жените, кои доведуваат до доминација над и дискриминација на жените од страна на мажите и спречување на целосен напредок на жените и дека насилството врз жените е еден од клучните социјални механизми преку кој жените се присилени во подредена положба во споредба со мажите“.⁷

Исто така, во членовите 4.2 и 4.3 од Истанбулската конвенција се нагласува дека уживањето на правото на слобода од насилство е тесно поврзано со обврската на државите да обезбедат еднаквост меѓу жените и мажите да ги уживаат сите граѓански, политички, економски, социјални и културни права.

Комитетот на CEDAW во својата општа препорака во врска со насилството врз жените бр. 19 помогна да се осигури признавањето на родовото насилство врз жените како форма на дискриминација која „сериозно ја попречува можноста жените да ги уживаат своите права и слободи на еднаква основа како и мажите“.⁸ Овој пристап го потврди Европскиот суд во предметот *Онус против Турција* (за подетална дискусија за овој предмет видете во делот „потсетник за предметот: Заштитни мерки“ од овој Прирачник).

Родовото сензитивен пристап е еден од обидите да се премости родовата нееднаквост преку земање предвид на карактеристиките на женските и машките искуства и потреби. За тоа е потребно да се посвети внимание на различните улоги и одговорности на жените/девојчињата и мажите/момчињата присутни во конкретните општествени,

⁷ Види: Декларација на Обединетите нации за елиминирање на насилството врз жените.

⁸ Види: Општата препорака бр. 19 на Комитетот на CEDAW за насилството врз жените (1992г.), док.на ОН CEDAW/C/1992/L.1/Add.15.

културни, економски и политички контексти. Ваквиот пристап е потребен за да им се гарантираат на жените универзални човечки права и слобода од дискриминација.⁹

Посебни мерки што се потребни за спречување и заштита на жените од родово насилство не се сметаат за дискриминација (Член 4.4 од Истанбулската конвенција).

Влијание врз жртвите

Насилството врз жените може да има разорувачко влијание врз жртвата. Последиците може да бидат краткорочни и долгорочни, физички, психолошки и социјални. Може да има сериозни непосредни и долгорочни последици по здравјето и функционирањето во животот, вклучително сексуалното и репродуктивното здравје, зголемена ранливост на ХИВ/СИДА и други сексуално преносливи инфекции, несакана бременост и небезбедни абортуси, депресија, анксиозност, фобии, пост-трауматски стрес, нарушување на сонот, самоубивствени намери и обиди, проблеми со злоупотреба на супстанции, нарушувања во исхраната и тешкотии на работа и во училиште. Едно од структурните влијанија е тоа дека заканата од насилство врз жените го потценува и ограничува учеството на жените во јавниот живот. Сексуалното насилство има посебно сериозни последици по физичката, менталната и социјалната благосостојба на жртвите, кои, често се отфрлени од нивните заедници.

Жртвите на насилство врз жени може да манифестираат состојба наречена „**синдром на малтретирана жена**“. Ваквата состојба опишува една шема на однесување која се развива како резултат од повторено насилство што го врши интимен партнер. Синдромот на малтретирана жена го имаат жени, кои, поради повторените дела на насилство од интимниот партнер, може да патат од депресија и не можат самостојно да преземат каква било акција што би им овозможила да избегаат од злоупотребата, вклучително тие одбиваат да покренат обвиненија или да прифатат понуди за помош.¹⁰

Жртва на насилство врз жени може повеќе пати да поминува низ таканаречениот **циклус на насилство** кој се состои од следните три фази:¹¹

- **Фаза на растење на тензијата:** Започнува со лутина, обвинување и зголемување на тензијата. Многу жени учат како да ја препознаат оваа фаза и се обидуваат да ја исконтролираат со тоа што стануваат грижливи и се обидуваат да го задржат мирот. Во оваа фаза насилникот е иритабилен, има мали експлозии во однесувањето; може да стане вербално насилен. Почнуваат мали удари, шлаканици и други инциденти. Жртвата е под притисок и се плаши, се чувствува како да гази по јајца; се чувствува беспомошно, се подредува и ја прифаќа вината. Често во оваа фаза заканата за насилство не се пријавува во полиција, или, во случај кога се пријавува, случајот се минимизира. Ова го охрабрува насилникот да продолжи во наредната фаза.
- **Фаза на насилство:** претставува експлозија на насилство од страна на насилникот. Во оваа фаза тензијата станува неиздржлива. Жртвата може да испровоцира

⁹ Поимник за родова еднаквост за понатамошни дефиниции за родово сензитивни и родово слепи пристапи, Совет на Европа, 2015г.

¹⁰ Види: *Надградени модел стратегии и практични мерки за елиминација на насилството врз жените во областа на превенција на криминалот и кривичната правда, Резолуција на генералното собрание на ОН 65/228, анекс, фуснота 23 од стае 15(и).*

¹¹ Види: *Прирачник за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата, Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал, 2014г.*

инцидент за побрзо да заврши тоа. Се случува инцидент на сериозно малтретирање. Жртвата може да ги покрие повредите или да побара помош. За жените кои претходно биле жртви на насилство, заканата за насилство може да биде онеспособувачка. Жртвите може да бидат благодарни дека насилството завршило и може да мислат дека се среќни дека работата не е полоша, без оглед колку се лоши нејзините повреди.

- **Фаза „меден месец“:** е спротивната и љубовната фаза на циклусот. Случај кога насилникот покажува смирено однесување и однесување со кое покажува љубов и често моли за простување и ветува дека ќе се промени; може да нуди подароци, цвеќиња, прави посебни гестови за жртвата. Жртвата му верува, се надева на промени, сака да верува во ветувањата на партнерот.

Од клучно значење е да се разбере психологијата на жртвата и шемите на однесување што ги манифестира, за да се усвојат интелегентни и ефективни правни решенија за предметите на насилство врз жените.

Последици за општеството

Насилството врз жените нема само последици врз поединците жртви, туку и пошироко за општеството. Посебно, бидејќи тоа е форма на дискриминација. Насилството врз жените е еден од клучните социјални механизми преку кој жените се присилени во подредена положба споредено со мажите.

Насилството врз жените предизвикува болка, страв и вознемиреност, го намалува капацитетот на жените жртви на насилството да може продуктивно да придонесат за семејството, стопанството и јавниот живот и ги троши ресурсите на социјалните служби, правниот систем, агенциите за здравствена заштита и работодавачите – трошоци што мора да се земат предвид од аспект на човековото страдање и од аспект на економска загуба. Во поширок контекст, го намалува целокупното ниво на стекнато образование, мобилност и иновативниот потенцијал на значаен дел од населението: Ограничени во својот потенцијал се жените жртви на насилство, децата што растат во средина каде што сведочат насилство, па дури и сторителите кои вршат деструктивни дела.¹²

Децата што се сведоци на насилство врз жените ја доживуваат истата траума и последици како примарната жртва на насилство и за нив е поверојатно дека ќе станат идни сторители или жртви на такво насилство.¹³

Обврски на државите во борбата против насилството врз жените

Според ЕКЧП како што е толкувано од Европскиот суд и Истанбулската конвенција, државите имаат **негативна обврска** да се воздржат од вклучување во каков било акт на насилство против жените и да осигурат дека државните тела, службеници, претставници, институции и други актери што работат во име на државата да дејствуваат согласно оваа обврска (видете, на пример, предметот *Ајдин против Турција*; и член 5.1 од Истанбулската конвенција).

Дополнително на оваа обврска, ЕКЧП, според толкувањето на Европскиот суд и Истанбулската конвенција, утврдува и **позитивни обврски**: Државите треба да

¹² Види: *Родот и политиката во Франција*, од Гил Алвуд и Куршид Вадиа, 2009г.

¹³ Види: *Прирачник за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата*, Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал, 2014г.

спречуваат насилство врз жени и кога нема да успеат во тоа и се случи насилство, тие треба да *ги заштитат* жртвите и да *кривично да го гонат* актот на насилство.

Така, Европскиот суд, во многу предмети на семејно насилство врз жените утврдува дека националните власти имаат позитивна обврска да преземат заштитни мерки за да го спречат таквото насилство, кога тие власти „*знаеле или требало да знаат*“ во времето кога постоел „*реален и директен ризик*“ по животот или здравјето на поединецот (видете, на пример во предметот *Контрова против Словачка* (31 мај 2007 година) и предметот *Хајдува против Словачка* (30 ноември 2010 година). Властите требало да интервенираат дури кога заканата од потенцијалниот агресор сè уште не се материјализирала во форма на физичко насилство (*Хајдува против Словачка*). Властите може да дејствуваат по службена должност, понекогаш дури и против изразената волја на жртвата (*Хајдува против Словачка*). Во некои случаи, може да се преземат привремени итни заштитни мерки (видете, на пример во предметот *Беваква и С. против Бугарија* (12 јуни 2008 година).

• Превенција

Истанбулската конвенција утврдува низа мерки кои државите мора да ги спроведат со цел превенција на насилството врз жените. На пример, тие мерки се:

- Промовирање на правото на жените да живеат без насилство (член 4.1, 5.2 и 12).
- Промовирање или кампањи за подигнување на свеста за насилството врз жените и спроведување соодветни едукативни мерки (член 13, 14 и 17);
- Да се обезбеди и да се јакнат соодветни обуки за стручните лица што работат со жртвите и со сторителите на насилство врз жени (член 15);
- Воспоставување или поддршка на програми за третирање што се насочени кон спречување сторителите да го повторат делото на насилство врз жена (член 16).

Бидејќи насилството врз жените бара широки државни ефективни, сеопфатни и координирани политики и холистички одговор, **актерите во областа на правдата**, исто така, играат одредена улога во оваа превенција. На пример, во судската разрешница на предметите на насилство врз жени, судиите може да осигурат културата, обичаите, религијата, традицијата или таканаречената „чест“ да не се сметаат за оправдување за какви било акти на насилство врз жената. На пример, тие, исто така, може да наложат сторителот да посетува посебна програма за третман насочена кон усвојување ненасилно однесување. Меѓутоа, улогата на судиите е повидлива кога станува збор за заштитни мерки и кривично гонење на насилството врз жените. Според тоа, овој Прирачник се фокусира на тие аспекти од борбата против насилството врз жените.

• Заштита

Еден од клучните елементи од позитивната обврска на државите за заштита од насилството врз жените е да се криминализираат најсериозните форми на насилството врз жените и да се овозможат **правни лекови во кривичното право**.

Позитивните обврски за заштита од насилство врз жените, исто така, вклучуваат обврска на жртвите да им се овозможат **правни лекови во граѓанското право**. Државите мора да ги преземат потребните законодавни и други мерки за да им овозможат на жртвите соодветни лекови во граѓанското право против сторителот на насилството. Треба, исто така, да се овозможат соодветни граѓански правни лекови и против државни тела што не ја исполниле својата обврска за преземање неопходни превентивни или заштитни мерки во сферата на своите надлежности (Член 29 од Истанбулската конвенција). Мора да се

осигури правото на жртвите да бараат надомест од сторителите. Покрај тоа, треба да се доделува *државен надомест* за оние што претрпеле сериозни телесни повреди или нарушување на здравјето, до степен до кој штетата не може да се покрие со други извори, како што е сторителот, осигурување или државен здравствен фонд или социјални капацитети (член 30 од Истанбулската конвенција).

Членот 18 од Истанбулската конвенција предвидува државите да ги преземаат неопходните законодавни и други мерки за заштита на сите жртви од *какви било понатамошни акти на насилство*.

Овој Прирачник се фокусира на решенијата на насилството врз жените содржани во кривичното право.

● **Кривично гонење**

Обврската за кривично гонење значи да се осигури дека најсериозните форми на насилство врз жените ќе бидат **криминализирани, ефективно ќе се истражуваат и соодветно ќе бидат казнувани**. Исто така се нарекува процедурална обврска. Оваа обврска детално се разгледува во овој Прирачник (видете, исто така, во поглавјата подолу за *решенија на кривичната правда за насилството врз жените*)

Истанбулската конвенција, исто така, содржи одредби за обврската **да се обезбеди репарација** за актите на насилство врз жените (член 5.2). Терминот „*репарација*“ што се користи во Истанбулската конвенција може да опфаќа различни форми на репарација согласно меѓународното право за човекови права, како што е надоместување на штета, компензација, рехабилитација, сатисфакција и гаранција дека нема да се повтори делото.

Пристап до правдата

Пречки во пристапот до правда

Жените се соочуваат со различни типови пречки во однос на пристапот до правда во и надвор од правниот систем.

Правните/институционалните пречки за пристап до правдата може да бидат:

- Дискриминаторни или родово-слепи правни рамки, кои не ја земаат предвид општествената состојба на жените;
- Неефикасна правна процедура: Недостиг на родово сензитивни процедури во правниот систем;
- Проблематично толкување и спроведување на материјалното право;
- Обвинување на жртвата од страна на актерите во правниот систем;
- Родово стереотипизирање, лажни перцепции и пристрасност од страна на чинителите во правниот систем;
- Немање пристап до бесплатна или евтина правна помош.

Кон овие пречки од правен/институционален карактер може да се додадат неколку пречки од социјален, психолошки, културен и економски карактер, како што се:

- Општ страв од „уништување на угледот на семејството“ да се биде изолиран од семејството и пријателите, страв од одземање на децата;
- Обвинување на жртвата од страна на заедницата;
- Ниска свест за законските права на поединецот и за правните процедури;
- Недоволно финансиски ресурси;
- Повеќекратна дискриминација. Ма пример, имиграцискиот статус на жртвата може да биде огромна пречка за пријавување на насилството;

- Сложени потреби што произлегуваат од попречености, злоупотреба на супстанции, ментални заболувања или како резултат од различни типови насилство, исто така, може да претставуваат пречка за барање правда.

Овој Прирачник подетално ги разгледува следните пречки во однос на пристапот до правдата: Дел од правните/институционалните пречки, вклучително недостиг на пристап до правна помош, повеќестепена дискриминација, обвинување на жртвата, стереотипизирање, вклучително правно стереотипизирање и лажни перцепции и второстепена виктимизација.

Правни и институционални пречки

Жртвите/жени кои преживеале насилство претрпуваат низа предизвици во синцирот/хиерархијата на правдата. На пример, такви предизвици тред да започне кривичната постапка и во текот на истрагата/претходната постапка се следните:¹⁴

Синцирот на правдата	Предизвици за жените што преживеале насилство
Превенција	Не може да се криминализираат сите форми на насилство врз жените (на пример, силување во брачна заедница).
Рано откривање и пријавување	Често обврската е на страната на лицето што преживеало насилство да покрене обвинение, формално јавно да го осуди или конкретно да побара кривично гонење, според закон или практика. Родовата пристрасност и стереотипите од страна на вработените во извршните тела резултираат со непријавување на родовото насилство врз жените.
Истрага	Застарувањето или другите законски одредби ги спречуваат жртвите по одреден период да покренат обвиненија. - Често од оние што преживеале насилство се бара долго да чекаат додека се во полициска станица. Исто така, тие повеќе пати се испитувани од полициски службеници мажи, ги прегледуваат машки форензичари, не се третираат со почитување и немаат приватност кога ги испрашуваат и кога даваат исказ. - Нематеријалните докази често не се прифатливи и прават жртвата да е единствениот извор на доказот. - Правилата за изнесување докази често ги третираат физичките докази како клучни за поведување обвинителен акт, а тоа е проблем во случаи каде што пријавува доцна или во случај кога насилството е од психолошки, емотивен или економски карактер.

¹⁴ Види: *Практичен пакет алатки за пристапот на жените до програмите на правдата, Модул 3, елиминација на насилството врз жените, од UN Women (2018г.) достапно на:*

	<ul style="list-style-type: none"> - Често нема пристап до директни, итни и долгорочни мерки за заштита, како и за анализа на ризик и безбедносни планови за жртвите. - Често од жените што преживеале насилство се бара неколку пати да го раскажат искуството и често тоа е во присуство на обвинетиот. - Полицијата може да побара надомест за превоз и гориво (бензин/гас) за истрагата за кривичното дело. - Во многу земји, на жртвите им се даваат повеќе формулари од страна на полицијата што треба да ги поднесат во здравствените институции за медицински преглед (како дел од процесот на прибирање докази) како и за цели на превентивна заштита. - Понекогаш, ваквите формулари не се разбирливи за медицинските лица што го вршат прегледот и често не резултираат со информациите што се потребни за доказни цели.
Пред судската постапка	Повеќето жртви не се запознаени со процесот на кривична правда, немаат пристап до правна помош и не се информирани за тоа што се очекува од нив.
Одлука за кривично гонење	Кривичната постапка и судската администрација најчесто не овозможуваат да се земе предвид ранливоста на жените што преживеале насилство, а со тоа не се задоволуваат нивните специфични потреби.
Судење и изрекување казни	<p>Судската практика или постоечките процедурални правила често доведуваат до носење одлуки што не се повољни за жртвите, а тоа се одразува со оттуѓување на преживеаните од процесот, кое води тие да се повлечат од случајот и да се откажат. Имајќи го предвид ова, стапката на откажувања е во пораст, а стапката на осудителни одлуки се намалува.</p> <p>- Правилата за изнесување докази може да предвидуваат вкрстен распит за сексуалното или личното минато, да се бара потврдување или овозможуваат негативно толкување како резултат од задоцнетото пријавување на случајот.</p>
Корекции	Жените што преживеале насилство не се информираат за пуштањето на слобода на престапникот, дури и кога двајцата припаѓаат на истата заедница.

Пристап до правна помош

Правните и административните постапки често се доста сложени. Клучен елемент за гарантирање дека правните системи ќе бидат економски достапни за жените е да се обезбеди бесплатна или правна помош по ниска цена, советодавни услуги и услуги за застапување во судските и арбитражните процеси.¹⁵

¹⁵ Види: Општа препорака на Конвенцијата, став 36.

Според членот 57 од Истанбулската конвенција, државите мора да го овозможат правото на правна помош и бесплатна правна помош за жртвите на насилство врз жени, согласно условите што се утврдени со нивните национални законодавства.

ЕКЧП како што се толкува од Европскиот суд, исто така, предвидува обезбедување бесплатна правна помош на економски сиромашните жртви или тужители во граѓански предмети согласно одредени услови. Предметот *Ери против Ирска (1979)* покажа дека треба да се обезбеди достапност и ефективност на правни лекови што овозможуваат жртва на семејно насилство да избега од насилна ситуација, преку, *меѓу другото*, развод или постапка за разделување, со цел да се гарантира практична, а не само теоретска или илустративна заштита за жртвата во ранлива положба. Ефективен пристап може да значи на жртвата да и се овозможи правна помош поради сложеноста на случајот, неинформираноста на жртвата со судската постапка, но, исто така, од гледна точка на намалениот капацитет на жртвата да ги застапува своите интереси поради нејзината емотивна засегнатост во случајот.

Во друг предмет што го разгледуваше Европскиот суд, предметот *Балсан против Романија*, и во истражната фаза и пред судовите, националните власти ги разгледале актите на семејно насилство како нешто испровоцирано од тужителот и не ги зеле предвид како доволно сериозни да бидат предмет на кривичното право. Понатаму, на тужителот му биле одбиени услугите за назначен адвокат од судот, бидејќи судовите сметале дека правното застапување за жртвата не е неопходно за такви случаи. Во врска со ова, Европскиот суд во својата одлука нагласи дека во одредени околности, процедуралните обврски на државата за да обезбеди ефективно учество на жртвите во истрагата во нивните жалби за несоодветен третман, може да се прошират и на прашања за обезбедување ефективен пристап до бесплатно правно застапување. Европскиот суд смета дека пристапот што го примениле властите во околностите на овој предмет – каде што постоењето на акти на семејно насилство не е оспорено – ја лишиле националната правна рамка од нејзината цел и не ги испочитувале меѓународните стандарди во врска со насилството врз жените, посебно семејното насилство.

Точка 294 од Извештајот за појаснување на следниот начин го објаснува членот 57 од Истанбулската конвенција во врска со правната помош:

Непосредно по насилството многу жртви на насилство врз жени и семејно насилство може да бидат принудени да напуштат сè што поседуваат или да го напуштат работното место без никакво предупредување. Судските и административните постапки често се многу сложени и на жртвите им е потребна помош со правен совет за да можат соодветно да ги реализираат своите права. Во вакви случаи, за жртвите може да е тешко ефективно да пристапат до правни лекови поради високите трошоци што резултираат од процесот на барање правда. Од оваа причина, изготвувачите на законите веруваат дека е од клучно значење да се предвиди обврска за страните да предвидат право на правна помош и бесплатна правна помош за жртвите под услови што се предвидени во нивното национално законодавство.

Точка 53 од Стратегијата за еднаквост гласи вака:

Еднаквиот пристап до правда упатува на правото на ефективен правен лек, право на правично судење, право на еднаков пристап до судовите и право на правна

Повеќекратна дискриминација

Иако насилството врз жените се случува во сите сфери во општеството, одредени групи жени се поранливи на насилство и последиците од насилството. Родовата дискриминација се преклопува со дискриминацијата врз основа на другите форми „различност“. **Повеќекратната или меѓусегментната дискриминација (меѓу различни аспекти)** врз основа на етничка припадност, возраст, попреченост, сексуална ориентација или родов идентитет, меѓу другото, несразмерно ги маргинализира одредени групи жени.

Поради тоа, меѓусегментноста се адресира како трансперзално прашање во сите приоритетни цели од Стратегијата за еднаквост. Советот на Европа признава дека жените изложени на повеќекратни и меѓусегментни форми на дискриминација **претрпуваат поголема нееднаквост во пристапот до правда**¹⁶.

На пример, жена мигрант може да не се реши да пријави или да се пожали за акт на насилство врз жени поради верувањето дека нејзиниот статус на мигрант е или може да зависи од насилниот партнер/родител, страв дека работната дозвола или работничкиот статус е поврзан со сторителот, на пример, работодавачот, и верување дека не постои заштита или истата е ограничена.

Категории или групи жени што би можеле да бидат ранливи на насилство врз жени како резултат од повеќекратна дискриминација се:

- Жени од малцински заедници и жени од домородно население
- Жени со попречености или ментални заболувања
- Сиромашни или бездомни жени
- Жени вклучени во сексуална трговија
- Постари жени, вдовици и млади жени и девојчиња
- Бегалци, внатрешно раселени жени и жени мигранти
- Жени што живеат во рурални и оддалечени заедници
- Жени што живеат во институции или се во притвор
- Жени што живеат во состојба на вооружен конфликт или на окупирани територии
- Жени со ХИВ/СИДА
- Лезбејки и трансродови лица
- Жени корисници на дроги

Членот 4.3 од Истанбулската конвенција предвидува одредбите на Конвенцијата, посебно мерките за заштита на правата на жртвите, да бидат загарантирани без дискриминација на која било основа, како што е пол, род, раса, боја, јазик, религија, политички или друг став, национално или социјално потекло, поврзаност со национално малцинство, имот, раѓање, сексуална ориентација, родов идентитет, возраст, здравствена состојба, попреченост, брачен статус, статус на бегалец или мигрант или друг статус.

Европскиот суд разгледуваше предмет на повеќекратна дискриминација во случајот *Б.С. против Шпанија* (24 јули 2012 година). Предметот беше за жена од нигериско потекло која била сопрена од полицијата додека работела како проститутка. Жалбата била посебно во врска со тоа што полициските службеници вербално и физички ја малтретирале кога ја сопреле за распит. Таа дополнително навела дека била дискриминирана поради нејзината професија како проститутка, поради бојата на кожата и нејзиниот пол. Европскиот суд

¹⁶ Види: Стратегија за еднаквост 2018-2023, точка 54.

сметаше дека националните судови не ја зеле предвид ранливоста на Б.С. во нејзината состојба како жена од африканско потекло која работи како проститутка. Властите не ги презеле сите можни мерки за да утврдат дали дискриминаторскиот однос имал улога во настаните, за прекршување на членот 14 (забрана за дискриминација) заедно со членот 3 од Конвенцијата.

Обвинување на жртвата

Односот, верувањата и шаблоните на однесување играат важна улога во судското решавање на предметите за насилство врз жените. За жал, често **одговорноста се префрла на жената, жртва на насилство**, а не на мажот сторител на делото. Како резултат на тоа, жртвите, наместо да се третираат со почит, доверба и професионализам, ним *не им се верува* кога раскажуваат што се случило, или им се вели дека лажат за злоупотребата зарада лична или правна добивка. Друг пример на однос на обвинување е кога на жртвата и се поставуваат *неважни* (на пример, прашањето „што правевте вие во паркот среде ноќ?“) па дури и *интимни прашања* (на пример, прашањето за нивните претходни сексуални искуства).

Форма на јакнење на жртвите е да се третираат со внимание и почит и да се избегнува обвинување на жртвата. Ова води до зголемување на довербата на жртвите во судскиот систем и се зголемува веројатноста тие да пријават случај на насилство.

20 годишната ревизија на Декларацијата од Пекинг и Платформата за акција – сумарен извештај од 2015 година што го подготви организацијата UN Women открива дека општествените норми кои ја одржуваат или оправдуваат дискриминацијата и насилството се главната пречка за елиминација на насилството врз жените. Извештајот утврдува дека односот на обвинување на жртвите е широко распространет во сите земји: Податоците од 37 земји во развој покажуваат дека 21% од жените веруваат дека е оправдано сопругот да ја тепа својата жена ако таа се расправа со него. Слично на ова, 27% од жените веруваат дека е оправдано сопругот да ја тепа својата жена ако таа ги запоставува своите деца.¹⁷

Додека овие истражувања прибираат податоци од жените за нивните ставови, истражувањата на мажите, исто така, откриваат висок степен на прифаќање на насилството врз жените. Истражување од 2010 година спроведено во 15 од 27 земји од Европската унија содржело прашање дали однесувањето на жената е причина за семејното насилство врз жените. Бројот на оние што се согласиле со овој исказ во просек бил 52 проценти и се движел од 33 до 86% во сите земји¹⁸

Уште поголема димензија е обвинувањето на жртвата во случаите на силување. Општа погрешна перцепција во врска со силувањето е дека жртвата или уживала во тоа или го посакувала, или „си го барала“ или самата си го предизвикала или пак, лаже или преувеличува. Судиите може да ја обвинуваат жртвата во обид да се оддалечат од жртвата и кривичното дело, со што ја задржуваат перцепцијата дека тие ќе бидат безбедни, ако не постапуваат како жртвата.¹⁹

¹⁷ Види: *20 години од Декларацијата од Пекинг и Платформата за акција, Сумарен извештај, стр. 21, UN Women (Њујорк, 2015 год.)*

¹⁸ Види: Енрике Грација, *Насилството врз жените од интимен партнер и став на обвинување на жртвата меѓу европејците, Информативен журнал на Светската здравствена организација, том 92, бр. 5, стр. 380, СЗО (Женева, 2014г.)*

¹⁹ Види: Прирачник за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата, Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал, 2014г.

Обвинувањето на жртвата може да доведе до **второстепена виктимизација** на жртвите на насилство врз жени и мора да се преземат конкретни мерки за да се избегне оваа ситуација (види во делот „Мерки што треба да се преземат за да се избегне второстепена виктимизација“ од овој Прирачник).

Стереотипизирање, правно стереотипизирање и лажни перцепции

Родовите стереотипи се претходно дефинирани социјални и културни навики или идеи со кои на жените и мажите им се припишуваат карактеристики и улоги што се определени и ограничени според полот. **Лажните перцепции** се показатели за претходно дефинирани идеи и стереотипи.

Вообичаените лажни перцепции често се поврзани, на пример, со:

- Желбата на жртвата да го напушти насилниот партнер
- Силување во брачна заедница (на пример, „не постои силување во брак“: Обврска на сопругата е да има секс со својот сопруг кога тој ќе го посака тоа“)
- „провокација“ од жртвата
- Изразување согласност (на пример, „не дава отпор, значи сакала секс“)
- „приватна работа“ (на пример, „насилството во домот е семејно прашање и други луѓе и државата не треба да се мешаат“ или „кавгите во семејството се вообичаени“)
- Економската независност на жртвата (на пример, „таа има ресурси, може да го напушти насилниот партнер“).

Тука е даден пример за лажна перцепција во врска со жртва на силување²⁰

Мит: Некои жени заслужуваат да бидат силувани, тие се виновни за тоа. Или „си го бараат“ тоа (секси облека што ги предизвикува мажите на силување), го барале тоа, или се ставаат себеси во опасна ситуација (проституција, пијанство).

Факт: Жртвата никогаш не е виновна за сексуалното насилство. Ниту една жртва на друг вид насилство не се гледа со ист степен на подложност на вина, сомнеж како жртвата на силување. Жртви што пиеле, користеле дроги, се облекувале на начин што се смета за провокативен, се проституизирале или влегувале во каков било друг вид однесување што несоодветно може да доведе жртвата да биде обвинета, не барале да бидат силувани. Согласноста мора јасно да се изрази (експлицитна согласност). „Не“ значи „Не“ без оглед каква е ситуацијата или околностите. Не е важно дали жртвата пиела или користела дроги, дали била сама навечер, дали е лезбејка, дали била сексуално експлоатирана, дали била на состанок со сторител, или дали сторителите сметале дека била облечена провокативно. Никој не бара да биде силуван. Одговорноста и вината се на страната на сторителот кој ја искористил ранливата жртва или ја изиграл довербата на жртвата за да изврши кривично дело сексуално насилство.

Постојаните економски и социјални нееднаквости меѓу жените и мажите, родовата пристрасност и родовите стереотипи резултираат со нееднаков пристап на жените и мажите до правда. За жал, **стереотипизирањето се манифестира во различните фази од**

²⁰ Види: Прирачник за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата, Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал, 2014г.

правниот процес: Истрагата, судењето и фазата на судско одлучување. Судиите, обвинителите, извршните органи и другите чинители може да дозволат стереотипите да влијаат врз истрагата, судењата и на крајот судската одлука.²¹ Според тоа, чинителите во судскиот систем може да применуваат, да ги одржуваат и засилуваат стереотипите. Како последица на тоа, стереотипите се причина и последица за нееднаквост.

Бидејќи стереотипизирањето го ограничува целокупниот развој на капацитетите на жените и мажите, прва цел на Стратегијата за еднаквост е спречување и борба против родовото стереотипизирање и сексизам. Во стратешката цел 3 од Стратегијата, се наведува дека „културните пречки, стравот и срамот, исто така, влијаат врз пристапот на жените до правда, како и дискриминаторскиот однос и стереотипните улоги на жените како згрижувачи и мажите како обезбедувачи, кој сè уште се задржал во граѓанското и семејното право во многу судски надлежности. Советот на Европа препознава дека „овие пречки може да опстојат во истражната фаза и за време на судењето, посебно во случаите на родово насилство и да доведат до висока стапка **отпор** па дури и **непријавување**“.²²

Истанбулската конвенција предвидува државите да „ги преземат сите неопходни мерки за промовирање на промени во општествените и културни навики на однесување на жените и мажите, во насока на елиминирање на предрасудите, традициите и сите други практики што се основаат на концептот на инфериорност на жените или врз стереотипните улоги на жените и мажите“ (Член 12.1).

Член 42 од Истанбулската конвенција предвидува државите да ги преземат сите неопходни законодавни и други мерки за да осигурат дека во кривичната постапка по извршен каков било акт на насилство врз жените, од **културен, обичаен, религиски, традиционален или таканаречен акт од „чест“ нема да се сметаат за оправдување за извршување на таквите дела.** Овој опсег, посебно утврдува дека жртвата ги прекршила културните, религиозните, општествените или традиционалните норми или принципи на соодветно однесување.

Членот 42, исто така, предвидува дека ако некој предизвикува дете да изврши кое било од делата на насилство врз жените тоа нема да значи намалена кривична одговорност на тоа лице за извршените дела.

Општата препорака бр. 33 на Комитетот на CEDAW за пристапот на жените до правда нагласува дека „жените треба да можат да се потпрат на правен систем без митови и стереотипи и на судство чија објективност нема да биде загрознена од вакви пристрасни претпоставки. Елиминирањето на правното стереотипизирање во правосудството е клучен чекор да се осигури еднаквост и правда за жртвите и преживеаните“.²³

Пристап со фокус на жртвата

Безбедноста и добросостојбата на жртвата се клучни цели во решенијата што ги нуди кривичната правда. Пристап со фокус на жртвата во решенијата на кривичната правда

²¹ Види: Општата препорака бр. 33 за пристапот на жените до правда, ставови 26-27, Комитет на CEDAW. 2015.

²² Види: Стратегија за еднаквост 2018-2023, точка 54.

²³ Види: Општата препорака бр. 33 за пристапот на жените до правда, ставови 28, Комитет на CEDAW, 2015Г.

претпоставува жртвите да бидат централните учесници во правосудниот процес и тие заслужуваат навремен третман, со разбирање за состојбата на жртвата, почит и соодветен третман.

Жртвите имаат **право да бидат добро информирани**, со цел да може самостојно да донесат одлука за своето учество во сите фази од правосудниот процес. Жртвите знаат што им треба и ризиците со кои се соочуваат. Решенијата што ги нуди правосудниот систем се насочени **да им помогнат да управуваат со ризикот и да осигурат безбедност на жртвите**. Правосудниот систем, заедно со сите процедурални правила и политики, треба да се применува на **начин што ќе ги јакне** поединечно жените кои се жртви на насилство. Семејното насилство, силувањето и сексуалното насилство, сексуалното малтретирање и другите форми насилство врз жените често ги лишуваат жените од чувството дека имаат контрола, автономија, самопочит и лична приватност. Правосудниот систем треба да се стреми кон враќање и јакнење на овие квалитети, истовремено, **избегнување мерки што доведуваат до повторна виктимизација на жртвата**.²⁴

Почитување на правата на жртвите и земање предвид на родовиот аспект кога се разгледува насилството врз жените, вклучително и семејното насилство, се **суштински принципи што треба да се земат предвид во сите фази на кривичната постапка**.

Судиите што работат на предмети со насилство врз жените треба да ги земат предвид социјалните, психолошките, економските и културните пречки со кои се соочуваат жртвите.

Примената на пристапот што се фокусира на жртвата не е ограничен само на правосудството. Овој пристап треба да се применува во сите сектори каде што државите се занимаваат со насилство врз жените или со жртвите на насилство врз жените, вклучително граѓанското право. На пример, член 31 од Истанбулската конвенција предвидува државите да осигурат дека при определување на старателство и право на посетување на децата ќе се земат предвид инциденти на насилство врз жената; и дека исполнувањето на правата на посетување нема да ги загрозува правата и безбедноста на жртвата или на децата.

Член 7 од Истанбулската конвенција предвидува државите да преземат сеопфатни и координирани политики што ги ставаат **правата на жртвата во центарот на сите мерки** во насока на спречување и борба против насилството врз жените и дека истите ќе бидат спроведувани преку ефективна соработка меѓу сите засегнати тела, институции и организации.

Мерки што треба да се преземат за да се избегне второстепена виктимизација

Судската практика и постапките поврзани со судската практика често ги обесхрабруваат жртвите од сведочење и повторно ги трауматизираат оние кои ќе решат да сведочат. Дури и за оние жртви што се мотивирани да сведочат, судењата може да бидат емоционално тешко искуство за нив и да **ги стават под уште поголем ризик за насилство**.

Вознемиреноста на жртвата во текот на кривичната постапка може да е поврзана со:

- Непознавање на правниот процес;

²⁴ Види: Прирачник за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата, Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал, 2014г.

- Несигурност дали од неа ќе се побара да сведочи на судењето, нејзиниот срам да мора да сведочи за интимните детали пред јавност;
- Страв да се биде во близина на сторителот и неговото семејство;
- Страв да не биде малтретирана од обвинетиот при вкрстениот распит.

Чинителите во судскиот систем кои работат со предмети на насилство врз жените земаат предвид барање/примена на посебни мерки што би можеле да го олеснат учеството на жртвата во постапката. Имајќи го предвид тоа, Истанбулската конвенција предвидува:

- Правниците биле свесни за динамиката на насилството врз жената и осигуриле жртвата да биде информирана за правната постапка и да се воспостават неопходните заштитни мерки (член 56)
- Во судската постапка да не се дозволува користење на нечувствителен јазик или јазик со кој се обвинува жртвата или се изнесуваат неважни докази поврзани со сексуалното минато или друго однесување на жртвата (член 54)
- Да се осигури можност владини и невладини организации и правни застапници за предмети на семејно насилство да може да им помагаат и/или да ги поддржуваат жртвите, на нивно барање, во текот на истрагите и судските постапки (член 55.2)

Тука се наведени примери за посебни практични мерки кои би можеле да го олеснат учеството на жртвата во постапките:²⁵

Мерки на доверливост Мерки за заштита на идентитетот на жртвата од медиумите и јавноста	Мерки за поддршка на жртвата Мерки да и се олесни на жртвата при сведочењето	Мерки за заштита на приватноста Посебни правила за докажен материјал со кој се ограничуваат прашањата што може да и се постават на жртвата за време на судењето
Отстранување на какви било информации што би го откриле идентитетот и адресата од евиденцијата на судот наменета за јавноста и медиумите;	Да им се овозможи на жртвите да сведочат на начин да може да избегнат да се видат со обвинетиот (т.е. затворен систем на ТВ следење или екрани)	Забрана за прашања во врска со претходно или последователно сексуално однесување на жртвата
Користење псевдоним за жртвата	Ограничување колку често, и на кој начин ќе се врши испрашувањето и времетраењето на истото	Да не се бара потврдување/проверка на сведочењето на жртвата (според националното законодавство)
Забрана за откривање на идентитетот на жртвата или информации за идентитетот на жртвата на	Да се дозволи лице за поддршка, како што е член на семејството или пријател, да може да	

²⁵ Види: Прирачник за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата, Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал, 2014г.

трети страни	присуствува на судењето заедно со жртвата	
Да им се дозволи на жртвите да сведочат зад завеса или преку електронски или други посебни методи	Видео интервју со ранливиот или исплашен сведок пред судењето може да биде прифатено од судот како главен доказ на сведокот	
Да се дозволат отворени или затворени сесии од постапката во текот на целокупното или дел од судењето, т.е. за време на сведочењето на жртвата (без јавност)	Испрашување на сведокот преку посредник	

ЕКЧП како што ја толкува Европскиот суд, исто така, предвидува усвојување на сензитивен пристап кон жртвите на насилство врз жени во текот на кривичната постапка и избегнување второстепена виктимизација (видете во судската практика во делот *Рамноправни права* подолу)

Одредбата 15(в) од надградените модел стратегии на ОН и практичните мерки го утврдуваат следното:
Земјите членки се повикуваат да направат ревизија и да ги ажурираат своите кривични постапки, соодветно и земајќи ги предвид сите релевантни меѓународни правни инструменти, со цел да осигурат дека жените жртви на насилство ќе можат да сведочат во кривичната постапка преку соодветни мерки што ќе го овозможат таквото сведочење, ќе ја заштитат нивната приватност, идентитет и достоинство; ќе ја осигурат безбедноста во текот на правната постапка; и ќе се избегне второстепена виктимизација. Во судските надлежности каде што не се гарантира безбедноста на жртвата, одбивањето сведочење не треба да значи кривичен или друг вид престап.

Права на жртвата

Со цел кршење на пречките до правдата, Истанбулската конвенција предвидува низа заштитни мерки за жените жртви на насилство, особено:

- Соодветни и навремени информации за достапни услуги за поддршка и правни мерки на јазикот што тие го разбираат (член 19)
- Пристап до услуги што ќе овозможат нивно опоравување од насилството, вклучително, онаму каде што е потребно, правно и психолошко советување, финансиска помош, домување, едукација, обуки и помош да најдат вработување (член 20)
- Достапност на граѓански правни лекови, вклучително правото да бараат компензација од сторителите на насилството (член 29 и 30)

- Истрагите и постапките да се одржуваат навремено и без неоправдано доцнење (член 49 и 50)
- Право да се биде слушнат и информиран за напредокот во постапката;
- Право на користење услуги од преведувач;
- Заштитни мерки за жртвата и нејзиното семејство во текот на судските истраги и постапки (заштита од заплашување и одмазда; информирање за нивните права и достапност на услуги за поддршка; информации во случај на бегство или ослободување на сторителот; Заштита на приватноста и репутацијата; да не се случи контакт со сторителот онаму каде што тоа е возможно; итн. (Член 56)
- Право на правна помош и бесплатна правна помош за жените жртви на насилство, согласно условите што се утврдени со нивните национални законодавства (член 57)

Алтернативно решавање спорови

Многу држави предвидуваат или упатуваат на медијација или различни форми на **алтернативно решавање спорови** (од вонсудски механизми, до арбитража, па сè до неформална медијација и форуми за решавање на спорот), особено во случаите на семејно насилство. Понекогаш тоа позитивно се претставува за жените, бидејќи чини помалку од стандардниот судски процес и може да биде побрз, пофлексибилен процес и генерално подостапен за жените, особено жени од рурални области²⁶. Меѓутоа, треба внимателно да се пристапи кон тоа. Истанбулската конвенција бара да се забрани **задолжителниот** процес за алтернативно решавање спорови, вклучително медијација и помирување, за сите случаи на насилство врз жените (член 48). Комитетот на CEDAW оди понатаму и ги повикува сите земји потписнички на Конвенцијата да осигурат дека случаите на насилство врз жени, вклучително семејно насилство „**под никакви околности нема да бидат упатувани на алтернативни постапки за решавање на спорот**“²⁷. Треба да се земат предвид посебни околности, имајќи го на ум меѓународното право за човекови права, при утврдувањето дали алтернативното решавање на спор може да овозможи ефективни правни лекови и репарација:

- Жените би требало да учествуваат во решавањето на спорот.
- Механизмот треба да има за цел почитување на човековите права, вклучително правото на жените да бидат еднакви.
- Жените треба да бидат информирани во врска со различните опции што им се достапни за различни форуми.
- Жените треба да бидат слободни да изберат форум преку кој ќе се решава нивниот спор.
- Жената и сторителот во овие процеси треба да располагаат со еднакви инструменти и да бидат на исто рамниште.

Решенија што ги нуди правосудството како одговор на насилството врз жените: претходна постапка

Правосудниот систем има водечка улога во напорите за спречување и одговор на насилството врз жените. Кривичното законодавство утврдува стандарди за тоа што

²⁶ Види: *Пристап на жените до правда за родово насилство, практичен прирачник* бр. 12, Меѓународна комисија на адвокати, 2016 година

²⁷ Општата препорака бр. 33 „општа препорака за пристапот на жените до правда“ Док. На ОН CEDAW/C/GC/33 (2015), став 58(в)

општеството смета дека е неприфатливо однесување и им овозможува на правосудните органи со надлежност за истрага, кривично да ги гонат и казнат родово основаните кривични дела. Целите на секој правосуден систем во случаите во кои се работи за насилство врз жени треба да биде да се осигури безбедноста на жртвата, истовремено да се повика сторителот на одговорност за делото што го извршил и да се испрати јасна порака кон општеството дека насилството врз жените нема да се толерира.

Криминализација на насилството врз жените

Истанбулската конвенција посебно бара криминализација на следните форми насилство врз жени:

- Психолошко насилство (член 33)
- Сексуално насилство, вклучително силување (член 36)
- Физичко насилство (член 35)
- Присилен брак (член 37)
- Скришно следење/демнење (член 34)
- Осакатување женски гениталии (член 38)
- Присилен абортус и присилна сериализација (член 39)

Покрај тоа, Истанбулската конвенција бара од државите да осигурат сексуалното малтретирање да биде предмет на *кривични или други санкции* (член 40).

Во практика, се очекува одговор на правосудството во врска со речиси сите форми насилство врз жените бидејќи во суштина се поврзани со одреден степен физичко, психолошко или сексуално насилство, па дури и сите три форми заедно.

Стандарди за ефективна истрага

Членот 49.2 од Истанбулската конвенција утврдува обврска за државите да осигурат **ефективно** спроведување истрага и кривично гонење на случаите на сите форми насилство врз жени. Според извештајот за појаснување, тоа значи на пример:

- Утврдување на релевантните факти;
- Распит на сите достапни сведоци;
- Спроведување форензички испитувања, врз основа на мултидисциплинарен пристап, користејќи врвна истражна методологија за да се осигури сеопфатна анализа на случајот.

Случаите на насилство врз жени добиваат понизок приоритет и тоа значајно придонесува за чувството на неказниност на сторителите и помага да се одржат високите нивоа на прифаќање на таквото насилство.²⁸

Мора да се преземат мерки за да се осигури ефективна истрага и кривично гонење согласно основните принципи за човековите права и имајќи го предвид разбирањето на насилството од родов аспект (член 49.2 од Истраги во Истанбулската конвенција). Тоа значи дека тие мерки не смеат да ги загрозуваат правата на одбрана и условите за правично и непристрасно судење, согласно со членот 6 од ЕКЧП (видете, исто така во делот „*Рамноправност на права*“ од овој Прирачник).

Истанбулската конвенција предвидува кривичното гонење на дела на насилство врз жени, меѓу другото, да биде придружено со следните мерки на претпазливост:

²⁸ Види: Извештај за појаснување, цитат, точка 255

- Истрагите и судската постапка мора да се врши **без неоправдано доцнење** (член 49.1)
- Правата на жртвата мора да се имаат предвид во сите фази од кривичната постапка (член 12)
- Исклучоци врз основа на културата, обичаите, религијата или таканаречената „чест“ не се прифатливи за какво било дело на насилство (член 42);
- Жртвите да имаат пристап до посебни заштитни мерки во текот на истрагата и судската постапка (видете во делот за „Мерки што треба да се спроведат во текот на судењето“)
- Извршните органи мора **веднаш** да одговорат на повиците за помош и соодветно да контролираат опасни ситуации
- Сите престапи што претставуваат насилство врз жени мора да се земат предвид, **без оглед на односот меѓу жртвата и сторителот** (член 43)
- Истрагите за и кривичното гонење на делата што претставуваат насилство врз жени **не треба целосно да зависат од пријава или тужба поднесена од жртва** и постапката да може да продолжи дури и ако жртвата се повлече од тужбата (член 55, видете, исто така, предмет *Опуз против Турција, 2009г.*)

Во предметот *Б. В. В. Против Белгија*, Европскиот суд едногласно заклучи дека имало прекршок на членот 3 од ЕКЧП од процедурален аспект. Властите треба да спроведат ефективна истрага, **навремено да ги искористат** сите достапни можности за да ги дефинираат фактите и соодветно, околностите во врска со наводните дела на силување и непристоен напад. Затоа, истражните органи имаат обврска да направат **процена на веродостојноста на обвиненијата и да ги појаснат околностите на случајот**, додека истовремено ќе ги почитуваат барањата за **навременост и разумна експедитивност**.

Член 58 од Истанбулската конвенција предвидува **периодот на ограничување** за поведување какви било правни постапки во врска со дела на сексуално насилство, вклучително силување, присилен брак, осакатување женски гениталии, присилен абортус и присилна стерилизација, да продолжи во времетраење што ќе биде доволно **за да се овозможи ефикасно почнување на постапка откако жртвата станала полнолетна**. Според ова, оваа обврска е применлива за деца жртви, кои често не можат, од различни причини, да ги пријават делата сторени против нив пред да станат полнолетни. Изразот „во времетраење што ќе биде доволно да се овозможи ефикасно почнување на постапката“ прво значи дека откако децата ќе станат возрасни, мора да им се овозможи доволно долго време да ја надминат траумата, а со тоа да им се овозможи да поднесат тужба и второ органите на кривичен прогон мора да бидат во положба да поведат кривична постапка за таквите дела.²⁹

Кривично гонење на случаи на сексуално насилство, вклучително случаи на силување

Кривичното гонење на сексуалното насилство има многу функции, вклучително функција да одврати од извршување на такво дело, правда за жртвите и потврдување на принципот на родова еднаквост и човековите права на жената.

²⁹ Види: Извештај за појаснување, цитат погоре, точка 296

Во предметот *X и J против Холандија* (26 март 1985 год.), Европскиот суд одлучи дека заштитата што ја овозможило граѓанското право во случај на делото нанесено на вториот тужител не била доволна. Ова бил случај каде што биле засегнати основните вредности и суштинските аспекти од приватниот живот. **Ефективното одвраќање било од суштинско значење во овој сегмент и можело да се постигне исклучиво преку одредбите од кривичното законодавство.** Имајќи предвид дека холандскиот кривичен законик не предвидел практична и ефективна заштита за жртвата, Европскиот суд заклучи, имајќи ја предвид природата на делото, дека вториот тужител е жртва на прекршување на членот 8 од Конвенцијата.

За сексуален однос мора да се даде **согласност** доброволно, како резултат на слободната волја на лицето, согласно околностите во кои се наоѓало.

Во предметот *М.Ц. против Бугарија* (4 декември 2003 година), тужителот, на возраст од 14 години (која била возраста за дозволен сексуален однос во Бугарија), жртвата била силувана од двајца мажи; жртвата викала во текот и по силувањето и подоцна била однесена во болница од нејзината мајка, каде што се утврдило дека е скинат хименот. Бидејќи не можело да се утврди дека таа се спротивставувала или викала помош, сторителите не биле кривично гонети. Европскиот суд утврди прекршување на членот 3 од ЕКЧП (забрана за тортура) и членот 8 од ЕКЧП (право на почитување на приватниот живот) од Конвенцијата. Судот упати на обврската на државите за **кривично гонење** на сексуални дела без согласност, дури и кога жртвата **физички не се спротиставувала**, како и барање да се донесе ефективно законодавство за криминализација на делата на насилство врз жените. Понатаму, Европскиот суд забележува дека **суштински елемент за определување на акт на силување и сексуална злоупотреба е недавањето согласност.** Жртвите на сексуална злоупотреба, посебно млади девојчиња, често не успеваат да се спротивстават од психолошки причини (или пасивно се препуштаат или се оттуѓуваат себеси од силувањето) или од страв за понатамошно насилство.

Истанбулската конвенција ја вклучува оваа одлука и ги повикува земјите потписнички да усвојат сопствено кривично законодавство за сексуално насилство и силување што ќе се фокусира на случаите кога не е дадена согласност како елемент на кривичното дело (член 36.2). Исто така, предвидува дека државите мора да преземат законодавни и други мерки за да осигурат применливост на одредбите за криминализација на сексуалното насилство на дела сторени **против поранешен или тековен сопружник или партнер**, како што е утврдено со внатрешните закони (член 36.3). Кривичните дела на сексуално насилство и силување мора да се применливи за сите сексуални дела без дадена согласност, без оглед на односот меѓу сторителот и жртвата. Сексуалното насилство и силувањето се честа форма на изразување моќ и контрола во насилни врски и постои веројатност за појава во текот или по раскинување на таквиот однос³⁰.

³⁰ Види: Извештај за појаснување, точка 194

Процесот на распит

Треба да се внимава на полот на оној што го спроведува распитот (и на толкувачот ако се користи) и/или да се осигури довербата кај жртвата. Секогаш кога е возможно разговорот треба да се врши навремено и да се користи едноставен јазик. На жртвите треба да им се понуди можност при распитот да присуствува лице кому веруваат. Службениците што го вршат распитот треба да внимаваат на работите што се предизвикани од траумата, губење на меморија, немање фокус, неконзистентно сеќавање и особено, длабоко емотивни одговори. Задоцнетото пријавување на родовото насилство е често и не би требало да влијае врз одлуката да се спроведе истрага или кривично гонење. Не треба да се претпоставува дека ако едноставно жената задоцнето го пријави случајот дека таа не ја кажува вистината. Иако доказите можеле да се изгубат поради доцнењето, треба да се спроведе целосна истрага и да се приберат достапните докази и истите да се разгледаат. Слично, откако ќе се пријави дело, доцнењето со отпочнување постапка може да предизвика жртвите да се повлечат од случајот или да одбиваат да сведочат.

Надлежните тела, исто така, треба да го земат предвид „**синдромот малтретирана жена**“ за кој претходно се зборуваше. Чинителите во правосудниот систем треба да бидат запознаени со влијанието на траумата и да направат приспособувања што ќе овозможат жртвата да ја раскаже нејзината верзија за она што се случило:

- Треба да се внимава на потенцијалното повторно трауматизирање на жртвата.
- Како психолошка самоодбрана може да се појави дисоцијација од случајот.
- Длабокото чувство на срам и повреда што го чувствуваат жртвите на сексуално насилство може да влијае врз нивната способност да објаснат што се случило.
- На учтив начин, клучно е да се поставуваат отворени прашања.
- Во случаите кога е соодветно треба да се земат предвид културните аспекти поврзани со родот, предметот и наративниот стил.

Одлуки за обвинение

• Користење на дискреционо обвинителско право

Во многу земји обвинителите контролираат што се случува во судниците, одлучуваат кој ќе биде обвинет и какво обвинение ќе биде покренато. Меѓутоа, ова не е случај со сите судски надлежности. Во некои земји и за одредени кривични дела, полицијата е таа што поднесува обвинение. Меѓутоа, генерално, одговорност на обвинителите е да одобрат обвинение или да одлучат дали кривичниот случај треба да се проследи или не до судовите. Степенот на обвинителското право постои и е различно во различните правосудни системи. Примената на дискреционото право за кривично гонење е сериозно и тешко бидејќи одлуката носи сериозни последици за осомничениот, жртвата и заедницата.

• Кривично гонење врз основа на докази или во отсуство на жртвата

Како што беше претходно наведено, жените жртви на насилство се соочуваат со бројни пречки во пристапот до правда, особено психолошки пречки. Тоа често резултира со отпор да се пријави и да се поднесе тужба за насилството или повлекување од тужба. Поради тоа, чинителите во правосудниот систем треба да користат посебни стратегии при кривичните постапки основани на докази или кои исто така се нарекуваат кривични постапки „во отсуство на жртвата“. На пример, обвинителите треба да планираат да укажат на полицијата за време на истрагата да прибере поткрепени докази како физички докази, медицинска евиденција, форензички извештаи, антрополошки докази и сведочења од психолози и други вешти лица. Обвинителите треба да планираат да ги применат

горенаведените докази и другите судски стратегии за да ги зајакнат случаите каде што жртвата не може да сведочи.

Членот 55 од Истанбулската конвенција предвидува обврска државите да осигурат дека истрагите нема целосно да зависат од пријава или тужба што ќе ја поднесе жртвата и дека започнатите постапки може да продолжат дури и ако жртвата се повлекла од пријавата или тужбата. (за ова прашање, исто така, видете во делот *Рамноправност на правата* во овој Прирачник)

Ослободување пред судење

Безбедноста на жртвите мора секогаш да биде примарна грижа за сите вклучени во правосудниот систем (на пример, одлуки за апсење, притвор и ослободување со кауција) кои ги носат. За некои жртви инволвирањето во правосудниот систем може да е екстремно опасно. Тие може да се соочуваат со голем ризик од заплашување, понатамошна повреда и одмаздување. Чинителите во правосудството треба да бидат запознаени со различните ризици со кои може да се соочат различни жртви, без оглед дали од насилните партнери или од организирани криминални групи. Заштитните мерки треба да ги имаат предвид физичките и емотивните потреби на жртвата. Иако таквите мерки најчесто се применуваат пред судењето со цел да се осигури дека жртвата ќе биде достапна за судењето, овие мерки треба да продолжат да се применуваат се додека тоа е неопходно (види, исто така, делот *Заштитни мерки* од Прирачникот)

Предмети каде што жените жртви на насилство се обвинети за кривични дела

Имајќи ја предвид сложената природа на случаите на насилство врз жените, особено она што се случува во рамки на семејството, обвинителите може да се сретнат со случаи каде што веруваат дека жените жртви на насилство се оние што се приведени или обвинети со кривично дело. Ова, на пример, може да се случи во околности каде што жртви на трговија со луѓе се обвинети со кривични дела поврзани со проституција или каде што жртвите на семејно насилство се обвинети со напад или убиство како резултат на тоа што возвратиле како одговор или самоодбрана и тоа предизвикало повреда на насилникот. Доста е тешко да се работи со предмети каде што жртвата е обвинета за кривично дело против насилникот, посебно ако судската надлежност предвидува задолжителни или политички за неповлекување од случајот или политички кои промовираат кривично гонење што го ограничуваат правото на обвинителот.

Третманот на жените жртви на насилство како престапници често има сериозни последици по жртвите. Обвинителите имаат уникатна положба да може да спречат или барем да ги минимизираат овие негативни последици. Истовремено, соодветна судска контрола со фокус на жртвата која ќе се спроведува над активностите на обвинителите е важна заштитна мерка за таквите последици.

Со цел ефективно справување со такви сложени предмети, правосудните органи треба да направат анализа на контекстот, која вклучува на пример.³¹

- Определување дали обвинетиот е жртва на насилство.
- Процена на доказите од самоодбраната и отфрлање на предмет каде што ќе се утврди дека се работи за самоодбрана.
- Спроведување информирана анализа на „доминантен агресор“.

³¹ Види: Истражување наведено во Греип Ј. П. Мејснер, Т. Г и Мајлс, Д.Ј., *Жртви на насилство од интимен партнер обвинети со кривични дела: Правда и одговорност за жртви на насилство кои користат насилство против нивните насилници, Еднаквост (2010)*

Одредбата 15(и) од надградените модел стратегии на ОН и практичните мерки:
*Земјите членки се повикуваат да извршат ревизија, процена и да ги ажурираат своите кривични постапки, соодветно и земајќи ги предвид сите релевантни меѓународни инструменти, со цел да осигурат дека ќе бидат земени предвид...**тврдењата за самоодбрана** од стана на жените жртви на насилство, особено во случаите на синдромот малтретирана жена во истрагите, кривичната постапка и одлучувањето за казните за нив.*

Заштитни мерки

Членот 50 од Истанбулската конвенција предвидува извршните органи навремено и соодветно да реагираат со тоа што ќе понудат **соодветна и непосредна заштита за жртвите** (точка 1) и ги повикува на нивно навремено вклучување во превенцијата и заштитата од сите форми насилство (точка 2), вклучително примена на превентивни оперативни мерки и прибирање докази.

Според Извештајот за појаснување, почитувањето на оваа обврска го вклучува, на пример, следното:

- Правото на соодветните извршни тела да влезат во местото каде што е присутно лицето под ризик;
- Соодветен третман и советодавни услуги за жртвите од страна на одговорните извршни тела;
- Без одложување да се сослушаат жртвите од страна на посебно обучено и каде што е соодветно женско лице, персонал во просториите што се конципирани за да овозможат однос на доверба меѓу жртвата и извршните органи.

Многу сторители им се закануваат на жртвите со сериозно насилство, вклучително и смрт и во минатото имаат извршено сериозно насилство врз жртвата. Според тоа, од суштинско значење е процената на ризик и управувањето со ризикот да ја земе предвид **веројатноста за повторување на насилството**, посебно насилство со смртоносни последици и **соодветно да се процени сериозноста на ситуацијата**. Членот 51 од Истанбулската конвенција утврдува обврска сите соодветни тела, неограничено на полицијата, ефективно да проценат и да направат план за управување со безбедносните ризици со кои се соочува жртвата индивидуално во секој предмет, според стандардизирана процедура и во меѓусебна соработка и координација.

Член 52 од Истанбулската конвенција ги опфаќа налозите за **итно остранување на насилникот од домот**. Државите се повикуваат да ги преземат неопходните мерки за да осигурат дека надлежните тела ќе може да наложат, во ситуации кога има непосредна опасност, сторителот на семејното насилство да го напушти живеалиштето на жртвата или лицето под ризик, во доволно времетраење и да му забранат на сторителот влез во живеалиштето или да контактира со жртвата или лицето под ризик. Членот 53 од Истанбулската конвенција предвидува **налог за заштита или ограничување на пристап** и дефинира повеќе критериуми за таквите налози, со цел да осигури дека ќе послужат за целта на заштита од понатамошни дела на насилство. Налог за ограничување пристап или заштита може да се земе предвид на дополнителна мерка на краткорочниот налог за итно остранување на сторителот од домот. Целта е да се понуди брз правен лек за заштита на лицата под ризик од насилство врз жени, преку забрана, ограничување на пристап или наложување одредено однесување од страна на сторителот.

Ваквиот широк опсег мерки што се опфатени со овие налози значи дека тие постојат под различни називи, како што е налог за ограничување на пристап (неприближување), налог за насилникот да го напушти живеалиштето, налог за иселување, заштитен налог или забрана. И покрај разликите, тие служат за иста цел: *Спречување на вршење насилство и заштита на жртвата*. Во Истанбулската конвенција терминот ограничување на пристап или заштита се користи како сеопфатна категорија.

Судската практика на Европскиот суд за наводната неможност надлежните тела да обезбедат соодветна заштита од семејно насилство ја покажува важноста што Европскиот суд ја дава на наложувањето на заштитни мерки.

Во предметот *Опуз против Турција*, и покрај бројните барања од мајката на страната тужител и самата жртва за примена на заштитни мерки против насилниот сопруг на жртвата, надлежните власти не презеле мерки и мајката на жртвата била убиена од насилниот сопруг. Во текот на комуникацијата за овој предмет со Владата, адвокатот на тужителот го информираше Европскиот суд дека животот на жртвата е во опасност, поради континуираната неспособност на надлежните органи да овозможат доволно мерки за заштита на нејзиниот клиент. Единствено по пренесување на оваа жалба и по барање на Европскиот суд за објаснување во овој контекст, локалните власти сега имаат утврдено посебни мерки за да се овозможи заштита на жртвата³².

Во предметот *Талбис против Италија*, Европскиот суд во тој предмет, иако во контекст на семејно насилство во принцип заштитните мерки се со цел да се избегне опасна ситуација, **колку што е можно побрзо**, поминале 7 месеци пред жртвата да биде сослушана. **Таквото одложување единствено може да ја лиши жртвата од непосредна заштита што е потребна во таква ситуација**. Иако во тој период, жртвата не била подложена на понатамошни дела на физичко насилство, Судот не можел да не го земе предвид фактот дека жртвата, која била малтретирана преку телефон, живеела во страв додека била во засолништето. Во овој предмет, Европскиот суд утврдил прекршување на член 2 по основ убиство на синот на жртвата, прекршување на член 3 по основ неможност надлежните национални тела да обезбедат заштита на жртвата од семејно насилство и прекршок на член 14 поврзано со член 2 и 3 од Конвенцијата.

Во еден понов предмет, *Балсан против Романија* и покрај фактот што жртвата-тужител побарала од националните судови да наложат заштитни мерки за неа, посебно забрана нејзиниот сопруг да не може да влезе во станот или да и се приближи, судовите не одговориле на тоа барање. Единствена санкција што била наложена за сопругот на жртвата била незначително повисока административна парична казна. Европскиот суд сметал дека таа мерка нема одвратувачки ефект неопходен за да се смета за доволна заштита од понатамошно несоодветно третирање на жртвата во овој предмет, бидејќи нејзиниот сопруг и понатаму продолжил да врши насилство врз неа дури и откако обвинителот донел одлука за таква мерка. Европскиот суд тврди дека имајќи ја предвид ранливоста на жртвите на семејно насилство, властите требало потемелно да ја разгледаат состојбата на жртвата.

³² Види точка 174, Опуз против Турција

Презентирање на обвинението и должност на обвинителот

Кулминација на работата на обвинителот е презентирање на обвиненијата. Ако предметот не е доволно истражен и води до несоодветно обвинение пред судот, нема голема веројатност дека судијата ќе може да донесе одлука за соодветна казна. Ако жртвата, исто така, не е задоволна со казната, не е веројатно дека таа ќе верува во правосудниот систем и во друга прилика, а тоа пак, ќе создаде општа недоверба на жените жртви на насилство во однос на правосудството. Обвиненијата што се изнесуваат пред судот треба внимателно да се разгледаат за да се види однесувањето на сторителот. Обвинителите треба, исто така, да овозможат обвиненијата да ја одразуваат сериозноста и степенот на престапот, да му овозможат на судот соодветна моќ да определи казна и да наложи соодветни постосудителни наредби, да овозможи предметот да се претстави на јасен и едноставен начин и да се одрази влијанието на наводното дело врз жртвата.

Информации што треба да ги обезбедат обвинителите до судовите во текот на сослушувањето за ослободување пред судење³³

Клучни информации во предметите за семејно насилство

Дали има историја на насилство

Дали жртвата се плаши од понатамошно насилство и основата за таквиот страв

Ставот на жртвата за веројатноста дека обвинетиот ќе ги почитува условите под кои е ослободен, особено налогот да не контактира со жртвата.

Дали обвинетиот има историја на злоупотреба на алкохол или дроги, или ментално заболување

Дали обвинетиот има историја на прекршоци на правосудни наредби

Детали за сите претходни обвиненија и осудителни одлуки за семејно насилство

Доказ дека обвинетиот поседува огнено оружје, или друг вид оружје (оружје со лиценца, регистрирано оружје)

Клучни информации во предметите за сексуално насилство

Ставот на жртвата во врска со ризик од опасност, закана или притисок

Дали обвинетиот има кривично досие

Дали обвинетиот има историја на прекршоци на правосудни наредби

Степенот на насилство на кое се упатува во обвинението

Закана за насилство што обвинетиот ја изразил кон друго лице

Клучни информации во предметите за трговија со луѓе

Разгледување на предметот за да се идентификува дали постои потреба за анонимизирање на жртвата (во судските надлежности каде што тоа се дозволува)

Да се објасни ризикот по жртвата во случај на ослободување на осомничениот

Дали обвинетиот е член на организирана криминална група

Да се објасни стравот на жртвата и заштитните мерки што веќе се воспоставени за интегрирање на жртвата, т.е. ако жртвата се разгледува за или се обработува за програми за заштита на сведоци

Клучни информации во предметите за малтретирање

Да се претстави историјатот на малтретирање, како и минатите инциденти на злоупотреба или кривични осудителни одлуки

³³ Прирачник за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата, Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал, 2014г.

Да се укаже на судот на можни показатели за висок ризик согласно околностите на наводите, односот меѓу жртвата и обвинетиот (треба да се направи процена на ризик и да се презентира пред судот)

Да се претстават сите достапни информации од процената на психолошката состојба на обвинетиот (т.е. историјатот на сексуална девијантност, опсесиивно однесување?)

Дали жртвата се плаши од понатамошно насилство и ако е така која е основата за таквиот страв

Ставот на жртвата за веројатноста дека обвинетиот ќе ги почитува условите под кои е ослободен, особено налогот да не контактира со жртвата.

Дали обвинетиот има историја на злоупотреба на алкохол или дроги, или ментално заболување

Дали обвинетиот има историја на прекршоци на правосудни наредби (тука да се земе предвид јавувања во полиција)

Доказ дека обвинетиот поседува огнено оружје, или друг вид оружје (оружје со лиценца, регистрирано оружје)

Решенија што ги нуди правосудството како одговор на насилството врз жените: Судска фаза

Приватна работа или работа од јавен интерес?

Како што беше претходно дискутирано, стереотипите и лажните перцепции се едни од пречките со кои се соочуваат жените жртви на насилство (видете во делот „Стереотипизирање, правно стереотипизирање и лажни перцепции“ од овој Прирачник). Верувањето дека одредени форми родово насилство (на пример, семејно насилство или присилен брак) се приватна работа и дека другите луѓе или државата не треба да се мешаат е една од тие лажни перцепции. Високата цена на насилството, исто така, упатува на тоа дека родовото насилство е **социјален, јавен и веќе не е приватен проблем** и дека треба под итно да се реши, бидејќи тоа го плаќа општеството како целина, владите, поединците, организациите.³⁴

ЕКЧП како што ја толкува Европскиот суд предвидува државите да преземат активни мерки против делата на насилство врз жените. Во предметот *Онус против Турција*, Европскиот суд забележува дека во однос на аргументот на Владата дека понатамошно мешање од националните власти би значело прекршување на правата на жртвите според членот 8 од Конвенцијата, неговата одлука во сличен предмет на семејно насилство (предметот *Баваква и С. против Бугарија*, 12 јуни 2008³⁵ година) каде што тврдеше дека ставот на наследните органи дека не била потребна помош бидејќи спорот бил во врска со „приватна работа“ е некомпатибилна одлука со позитивните обврски за обезбедување на правата на жртвата. Европскиот суд додава дека во одредени предмети, мешањето на националните власти во приватниот, односно, семејниот живот на поединците може да е

³⁴ Види: *Борба против насилството врз жените: Студија за резимирање на мерките и активностите што ги преземаат земјите членки на Советот на Европа (2006г.)*, достапно на <https://rm.coe.int/168059aa52>

³⁵ Во овој предмет, првиот тужител е мајка на вториот тужител. Таа претрпела неколку инциденти на насилство од нејзиниот поранешен сопруг, г. Н. Европскиот суд нагласил дека фактот што властите не успеале да наложат казни или на друг начин да му наложат на г.Н обврска да се воздржува од незаконски акти било критично во околностите на овој предмет, бидејќи тоа значело одбивање на тужителите да им се даде непосредна помош. Европскиот суд, исто така нагласил дека ставот на надлежните тела дека не била потребна таква помош бидејќи спорот се сметал за „приватна работа“ бил некомпатибилен со нивните обврски да ги овозможат правата на тужителите според членот 8 (почитување на приватниот и семејниот живот).

неопходно за заштита на здравјето и правата на другите или да се спречи извршување кривични дела³⁶. Сериозноста на ризикот по мајката на жртвата прави интервенцијата на властите да биде неопходна за овој предмет.

Предавање на доказите

Типично, однесувањето на жените жртви на насилство се разликува од однесувањето на жртвите на други насилни кривични дела. Посебно, жените жртви насилство, меѓу другото, може да го покажуваат следното:

- Срам за она што го преживеале, посебно во случај на сексуална злоупотреба или силување
- Срам да открие детали за нејзиниот интимен живот
- Отпор да се пожали против сторителите
- Страв од одмазда од сторителот
- Страв да не биде отфрлена од своето семејство и од заедницата ако се открие она што и се случило
- Емоционална приврзаност со својот сторител
- Самообвинување

Ваквите разлики во однесувањето значат тешкотии во однос на изнесувањето докази и бараат посебно решение. Покрај ова, постапката за насилство врз жените не смее да биде под влијание на родовите стереотипи (на пример, стереотипите во врска со тоа како треба да се однесува жената и како треба да се облекува, предрасуди во врска со нејзиното сексуално минато).

Во ситуации каде што девојче жртва на насилство не сака да сведочи или тоа искуство се смета за премногу трауматско за жртвата, потребно е да се земе предвид дали би можело да се прифатат изказите на жртвата надвор од судот (видете во деловите за *Мерки што треба да се преземат за да се избегне второстепена виктимизација* и во *Рамномерност на права* во овој Прирачник).

Тука се наведени *некои од особеностите* поврзани со доказите во предметите на насилство врз жените.

- **Употреба на вештаци**

Генерално, прашања за кои е потребно мислење од вешто лице во предметите на насилство врз жените ги вклучуваат следните:

- Прашања поврзани со популарните митови во врска со насилството врз жените
- Прашања поврзани со вознемирено однесување на жртвата (т.е. однесување што е предизвикано од пост-трауматско нарушување, динамиката на семејното насилство или сексуалната злоупотреба)
- Прашања поврзани со медицински и форензички работи, како што се ДНК докази, криминалистичка работа (серологија, отпечатоци од прсти), медицински лица што вршат преглед по сексуални напади, лекари, итн.

Вештаците може да го објаснат однесувањето на жртвата, ефектите од насилството врз жртвата и да им помогнат на истражните органи кои ги утврдуваат фактите да извршат процена на нивната веродостојност во случај кога однесувањето на жртвата не е она што судиите или поротниците го очекуваат. Во **кривичните постапки во отсуство на жртвата**, вештите лица може да објаснат дали жртвата е насилна или одбива на

³⁶ Европскиот суд тука упатува на К.А и А.Д против *Белгија*, бр. 42758/98 и 45558/99, § 81, 17 февруари 2005г.)

соработува. Вештакот, исто така, може да ги објасни шаблоните на типичното однесување согласно **синдромот малтретирана жена**.

- **Ограничено упатување на сексуалното минато и однесување на жртвата**

Во многу судски надлежности се забранува – преку усвојување на таканаречените закони за заштита од силување – да се презентираат докази за сексуалното однесување на жртвата што не е поврзано со инцидентот предмет на постапката. Вообичаените закони за заштита во случај на силување предвидуваат дека во рамките на кривичната постапка за силување, не се допустливи докази во врска со репутацијата или мислење за претходно сексуално однесување на жртвата. Ваквата забрана служи за спречување на одбраната да го злоупотреби правниот систем и да ја малтретира жртвата. Ова, исто така, е во насока да се отфрли традиционалниот концепт дека жена што се согласила на сексуален однос претходно, веројатно е дека се согласила и во инцидентот што е предмет на постапката. Дури и кога нема конкретен закон за заштита во вакви случаи, упатувањето на сексуалното минато на жртвата единствено се дозволува кога тоа е релевантно и потребно (член 54 од Истанбулската конвенција).

- **Да не се носи негативен заклучок како резултат на доцнење со пријавување на случајот** и доцнењето не треба да значи негативен став кон жртвата и нејзиниот кредибилитет³⁷. Не е невообичаено жените жртви на насилство да го одложуваат пријавувањето на насилството пред надлежните органи. Постојат легитимни причини зошто жртвата избира да го одложи пријавувањето и може да се повика вештак за да го објасни тоа однесување.

Рамномерност на правата

Судската практика или постоечките процедурални услови често водат до носење одлуки што не се повољни за жртвите, кои понатаму резултираат со трауматизација и оттуѓување на жртвите од процесот, а понекогаш доведуваат тие да се повлечат од тужбата или да одбиваат соработка. На пример, доказните правила може да дозволуваат вкрстен распит за сексуалното и лично минато, да бараат тоа да се потврди или да се дозволува носење негативен заклучок како резултат на доцното пријавување на случајот (за подетален преглед на штетните судски практики и процедуралните барања видете во делот „Доказни прашања“ од овој Прирачник).

Заштитата на правото на обвинетиот на правично судење е клучно во кривичната постапка. Меѓутоа, дали тоа значи дека би можело да се превидат правата и интересите на жртвите. Процената на правичноста на кривичната постапка претпоставува земање предвид на **правата на одбраната**, но, исто така, **интересите на јавноста и жртвата** за соодветно спроведување на кривичната постапка и каде што е неопходно, **во однос на правата на сведоците**.

ЕКЧП, како што е толкувана од Европскиот суд, предвидува дека на жената жртва на насилство треба да и се овозможи заштита што е неопходна за **соодветна рамнотежа** меѓу нејзините права и интереси, вклучително правото на почитување на нејзината интимност,

³⁷ Види во Прирачникот за ефективни обвинителски решенија за насилството врз жените и девојчињата, Канцеларија на ОН за дрога и криминал, 2014 година; исто така, надградените модел стратегии и практични мерки за елиминација на насилството врз жените во овласта на превенција на криминалот и кривична правда, Резолуција на Генералното собрание на ОН 65/228, анекс, одредба 15 (д): „...не треба да се носи негативен заклучок единствено поради доцнење или поминатото време меѓу наводното извршување на сексуалниот престап и неговото пријавување...“)

како и правата на одбрана на наводниот сторител на делото (видете, на пример, во предметот *Ј против Словенија, во полето*).

Ј. против Словенија, 28 мај 201

Закон- член 8: Судот требало да разгледа дали државата во предметот обезбедила доволна заштита на правата на жртвата во однос на нејзиниот приватен живот, особено нејзиниот личен интегритет, во однос на начинот на кој таа била испрашувана во текот на кривичната постапка против нејзиниот наводен сторител на сексуалното насилство. При тоа, требало да се обезбеди **правична рамнотежа на правата на тужителот во својство на жртва повикана да сведочи во кривичната постапка, кое е заштитено со членот 8 и правата на одбраната, имено правото на обвинетиот да повика и да испраша сведоци, како што е утврдено со членот 6, точка 3 (г)**. За разлика од позицијата во други слични предмети што претходно ги разгледувал Судот, каде што постапката била од перспектива на обвинетиот, во овој предмет, Судот требало овој предмет да го разгледа од перспектива на наводната жртва. Во предметот, за да се осигури правично судење, на Х требало да му се овозможи вкрстено испрашување на тужителот/жртвата, посебно исказот на тужителот на судењето, имајќи предвид дека единствениот директен доказ во предметот и другите докази што биле презентирани биле контрадикторни едни со други. Меѓутоа, имајќи предвид дека кривичната постапка за сексуални кривични дела била согледувана како доста непријатна и дека го пролонгира искуството на жртвите и дека директната конфронтација меѓу обвинетиот за сексуалната злоупотреба и нивните наводни жртви вклучува ризик од понатамошна трауматизација на жртвите, националните судови требало внимателно да го проценат личниот распит од страна на обвинетиот. Се разбира, неколку **меѓународни инструменти, вклучително правото на Европската унија, предвидуваат дека на жртвите на сексуална злоупотреба треба да им се овозможат одредени права**, вклучително обврска на државата да ги штити од заплашување и **повторена виктимизација** при давање исказ за злоупотребата. Во овој контекст, Судот забележа дека распитот на тужителот се одвивал во текот на четири рочишта, во текот на седум месеци, долг период кој како таков загрижува, посебно бидејќи немало очигледна причина за долгите интервали меѓу рочиштата. Понатаму, на две од овие рочишта, Х лишно вршел распит на тужителот, постојано спорејќи ја веродостојноста на нејзините одговори и обраќајќи и се со прашања од лична природа. Според Судот, ваквите прашања биле со цел напад на кредибилитетот на тужителот и деградирање на нејзиниот карактер. Меѓутоа, и покрај должноста на судските власти да вршат надзор над формата и содржината на прашањата на Х и коментарите и, кога е неопходно, да интервенираат, интервенцијата на судијата во постапката не била доволна да го ублажи она што јасно било вознемирувачко искуство за жртвата/тужителот.

Во врска со тврдењето на тужителот дека адвокатот на Х требало да се дисквалификува од постапката бидејќи жртвата го консултирала за сексуална злоупотреба кратко по наводниот настан, Судот одлучил дека применливиот национален закон, односно, начинот на кој се применува во овој предмет, не ги зел во доволна мера предвид интересите на тужителот. Ова било поради негативниот

психолошки ефект од вкрстениот распит од страна на адвокатот на X кој сериозно бил над стравот што би го искусила жртвата тужител ако била испрашувана од друг адвокат. Понатаму, сите информации што тој можел да ги добие од неа во својство на адвокат требало да се третираат како доверливи информации и не требало да се користат во корист на лицето што има негативни интереси во истата материја.

Судот, исто така, забележува дека прашањата што гинекологот што го назначил судот ги поставувал не биле соодветни да се утврди дали жртвата имала сексуален однос во определеното време. Во овој контекст, властите требало да осигурат сите учесници во постапката повикани да помогнат со истрагата или носењето одлуки да ги третираат жртвите или другите сведоци достоинствено и да не им предизвикуваат непотребни непријатности. Но, назначениот гинеколог не само то немал соодветно стручно знаење за разговор со жртви на сексуална злоупотреба, туку, исто така, се обраќал на тужителот со обвинувачки прашања и забелешки што се надвор од опсегот на неговата задача и медицинска експертиза. Како последица на тоа, жртвата тужител непотребно била ставена во дефанзивна положба што значело дополнителен стрет во кривичната постапка.

Иако националните надлежни тела презеле бројни мерки за спречување понатамошно трауматизирање на жртвата, таквите мерки на крајот се покажале како недоволни да и овозможат неопходна заштита за да се осигури рамнотежа меѓу нејзините права и интереси заштитени со членот 8 и правата на одбрана на X заштитени со членот 6 од Конвенцијата. Судот, исто така, едногласно заклучи дека постои прекршување на членот 3 по основ дека властите на засегнатата држава не обезбедиле навремена истрага и кривично гонење по тужбата за сексуално насилство.

Користење на исказите на отсутни сведоци

Вообичаено, обвинетата страна треба да има можност да испраша сведок против него/неа во текот на судењето, вклучително и жртвата. Ова е еден од принципите на правично судење. Меѓутоа, како што беше погоре кажано, жената жртва на насилство може да отсутува од судењето и да не биде достапна за испрашување во судницата. Согласно одредени услови може да се прифатат **вонсудски искази на отсутни сведоци** без тоа да го крши правото на обвинетата страна на правично судење. Така, според пристапот на Европскиот суд во предметот *Шачашвили против Германија* (ГЦ), треба да се одговори на следните прашања за да се процени правичноста на постапката во која како доказ во судењето биле користени искази од отсутни сведоци:

1. Дали имало добра причина за отсуството на сведокот и како последица на тоа, допустливост на непроверените искази на отсутниот сведок како доказ?

Во предмети на насилство врз жени судијата може да смета дека избегнување на трауматизација на жртвата може да биде добра причина да не се инсистира на нејзиното присуство на судењето.

2. Дали доказите од отсутен сведок биле единствена или одлучувачка основа за осудување на обвинетиот? Дали доказите од отсутниот сведок **имале значајна тежина** за осудување на обвинетиот?

Во предметите каде што доказите од отсутен сведок биле единствена или одлучувачка основа за осудување на обвинетиот и во предметите каде што не е јасно дали доказите биле единствена или одлучувачка основа, но во секој случај дадените докази имале

значајна тежина и нивното допуштање можеби ја спречила одбраната, треба да се разгледа постоењето на доволно спротивставени фактори. Бројот на спротивставени фактори што се потребни за судењето да се смета за правично зависи од тежината на доказите на отсутните сведоци.

3. Дали имало доволно спротивставени фактори, вклучително силни процедурални заштитни мерки за да се компензираат штетите предизвикани за одбраната како резултат од допуштањето на непотврдените докази и да се осигури дека судењето, во целост, е правично?

Спротивставените фактори мора да овозможуваат правична и соодветна процена на веродостојноста на непотврдените докази на отсутен сведок.

Тука се наведени дел од тие заштити:

- Судовите мора да покажат дека се свесни дека исказите на отсутните сведоци се со помала тежина.
- Судовите мора да обезбедат детално расудување зошто сметаат дека доказите се веродостојни, а исто така, да ги имаат предвид и другите достапни докази.
- Да се прикаже на рочиште видео материјал од распитот на отсутниот сведок во истражната фаза, со цел да му се овозможи на судот, обвинителството и одбраната да го видат држењето на сведокот кога е испрашуван и самите да формираат впечаток за неговата или нејзината веродостојност.
- Достапност на докази на судењето кои може да се потврдат, како поддршка на непотврдените искази од сведоците. Ваквите докази, меѓу другото, може да ги компромитираат исказите што се дадени на судењето од страна на лица на кои отсутните сведоци го пријавиле настанот веднаш по случувањето, понатамошни фактички докази обезбедени во врска со престапот, вклучително форензички докази или мислења од вешти лица за повредите на жртвата и нејзината веродостојност.
- Поддржувањето на исказ од отсутен сведок може да е фактот што имало големи сличности меѓу описот на отсутниот сведок за наводното дело извршено против него или неа и описот даден од друг сведок со кого немало докази за соучество, за слично дело извршено од истиот обвинет. Ова уште повеќе важи ако вториов сведок даде доказ на судењето и ако се провери веродостојноста на сведокот преку вкрстено испрашување.
- Можноста што се нуди на одбраната за индиректно да ги постави своите прашања на сведокот, на пример, во писмена форма, во текот на судењето.
- Да му се даде на наводниот сторител или адвокатот на одбраната можност да го испраша сведокот во текот на истражната фаза. Во случај кога истражните власти веќе зазеле став во истражната фаза дека сведокот нема да се сослуша во текот на судењето, во тие случаи било важно да се даде можност на одбраната да постави прашања на жртвата во претходната постапка.
- Обвинетиот мора понатаму да добие можност да ја искаже својата верзија за она што се случило и да ја оспори веродостојноста на отсутниот сведок, упатувајќи на какви било непоклопувања со исказите на другите сведоци.
- Во случај кога идентитетот на сведокот е познат на одбраната, одбраната може да ги идентификува и истражи мотивите на сведокот да лаже и на тој начин може ефективно да ја оспори веродостојноста на сведокот, иако во помал степен споредено со директна конфронтација.

Изрекување казна. Отежнувачки и олеснувачки околности

ЕКЧП, како што ја толкува Европскиот суд и според Истанбулската конвенција, предвидува кривичните дела на насилство врз жени да се казнуваат со ефективни, пропорционални и одвратувачки **казни**, имајќи го предвид степенот на сериозност (член 45 од Истанбулската конвенција).

Други мерки што може да се усвојат во врска со сторителите може да го вклучуваат следното:

- Следење и надзор на осудените лица;
- Одземање родителски права, ако најдобрите интереси на детето, кое може да ја вклучува безбедноста на жртвата, не може да се гарантираат на друг начин.

Ако се наложи **парична казна**, треба да се има предвид способноста на сторителот да ги преземе тие финансиски обврски кон жртвата (член 48 од Истанбулската конвенција). Следните околности, доколку веќе не се дел од кривичното дело, би требало, согласно релевантните одредби од националното законодавство, да се земат предвид како **отезнувачки околности** при определувањето на казната во врска со кривичните дела на насилство врз жените (член 46 од Истанбулската конвенција):

- Кривичното дело било извршено од поранешен или моментален сопружник или партнер, согласно внатрешното право, од член на семејството, лице што живее заедно со жртвата или лице што го злоупотребило авторитетот на жртвата;
- Кривично дело, или друго слично дело, извршувани повеќе пати;
- Кривичното дело било извршено против лице што е ранливо како резултат од определени околности;
- Кривичното дело било извршено против или во присуство на дете;
- Кривичното дело било извршено од две или повеќе лице кои дејствувале заеднички;
- На кривичното дело претходеле или било придружувано од екстремно насилство;
- Кривичното дело било извршено со употреба или закана со оружје;
- Кривичното дело резултирало со сериозна физичка или психолошка повреда за жртвата;
- Сторителот претходно бил осуден за кривични дела од слична природа.

Членот 42 од Истанбулската конвенција предвидува дека никој не може да се дозволува валидно да упатува на тоа дека се работи на елемент за кој тој или таа верува дека е дел од неговата или нејзината култура, религија или друга форма лична причина за оправдување на вршење на нешто што претставува елемент на насилство врз жени.

Судска практика на Европскиот суд во врска со насилството врз жените

Европскиот суд за човекови права има разгледано значајна бројка предмети на насилство врз жените извршено од државни чинители или физички лица.

Дел од предметите се дадени подолу:

Несоодветен третман во притвор: Јунке против Турција, (2003г.)

Полициско насилство: Ајдин против Турција (1997г.), Ј.Ф. против Турција (2003г.); Маслова и Налбантов против Русија (2008г.); Јазгул Јилмаз против Турција (2011г.); Б.С. против Шпанија (2012г.), Изки против Турција (2013г.); Афет Суреја Ерен против Турција (2015г.); Дилек Аслан против Турција, (2015г.)

Силување и сексуална злоупотреба: Х и Ј против Холандија (1985г.); Ајдин против Турција (1997г.), М.С. против Бугарија (2003г.); Маслова и Налбантов против Русија

(2008г.); П.М против Бугарија (2012); И.Г. против Републка Молдавија (2012г.); М. и другите против Италија и Бугарија (2012г.); П и С против Полска (2012г.); Д.Ј против Хрватска (2013г.); О Киф против Ирска (2014г.); В. против Словенија (2014г.); М.А против Словенија и Н.Д против Словенија (2015г.); С.З против Бугарија (2015г.); И.П против Република Молдавија (2015г.); Ј против Словенија (2015г.); Б.В против Белгија (2017г.); М.Г.Ц против Романија (2016г.).

Семејно насилство врз жените: Контрова против Словачка (2007г.); Бранко Томашиќ и други против Хрватска (2009г.); Опуз против Турција (2009г.); А против Хрватска (2010г.); Хаидува против Словачка (2010г.); Калукза против Унгарија (2012г.); Еремија и други против Република Молдавија (2013г.); Мудрич против Републка Молдавија (2013г.); Б против Република Молдавија (2013г.); Н.А против Република Молдавија (2013г.); Валиулен против Литванија (2013г.); Т.М и Ц.М против Република Молдавија (2014г.); Дурмаз против Турција (2014г.); Румор против Италија (2014); Цивек против Турција (2016г.); Халиме Килиц против Турција (2016г.); М.Г против Турција (2016г.); Талпис против Италија (2017г.); Балсан против Романија (2017г.).

Насилство од лица што не се интимни партнери или членови на семејството: Сандра Јанковиќ против Хрватска (2009г.); Ебцин против Турција, (2011г.)

Ризик за несоодветен третман во случај на прогон поради страв од осакатување женски гениталии: Колинс и Аказиби против Шведска (2008г., одлука за допустливост); Изебекаи против Ирска (2011г., одлука за допустливост); Омередо против Австрија (2011г., одлука за допустливост), Соу против Белгија (2016г.); Бангура против Белгија (2016г., одлука за отфрлање)

Кривични дела во име на честа: А.А и другите против Шведска (2012г.); Р.Д против Франција (2016г.)

Социјално исклучување Н против Шведска (2010г.); В.Х против Шведска (2015г., голем совет); Р.Х против Шведска (2015г.).

Трговија со луѓе Л. Р против Обединетото Кралство (2011год., одлука за отфрлање); Р.Д против Франција (2011г., одлука за допустливост); Ф.А против Обединетото Кралство (2013г., одлука за допустливост); О.Г.О против Обединетото Кралство (2014 год., одлука за отфрлање), Ранцев против Кипар и Русија (2010г.); Ј.Е против Грција (2016г.).

Рамномерност на права: Ј против Словенија (види, исто така, С.Н против Шведска, 34209/96, 2 јули 2002 година, Информативна забелешка 44; Ајнер против Австрија, 28328/03, 10 мај 2012 година;

За резимејата од предметите, разгледајте го фактографскиот лист за насилството врз жени на https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Violence_Woman_ENG.pdf

а за семејно насилство

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Domestic_violence_ENG.pdf